

H. C. ANDERSENS BREVE TIL ROBERT WATT

1865-1874

VED

H. TOPSØE-JENSEN

I

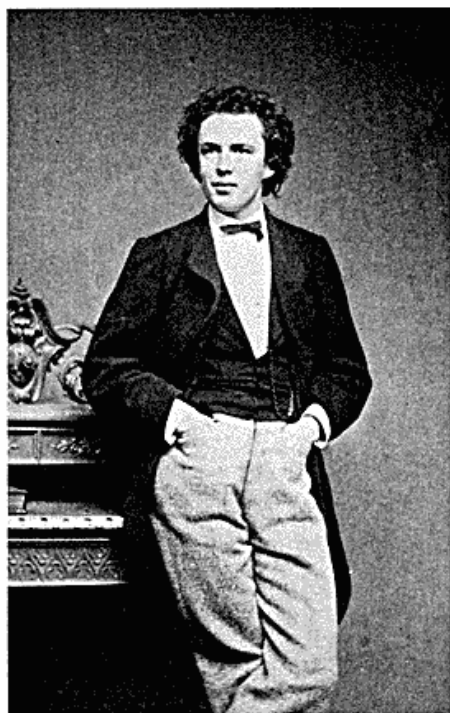
Journalisten og Oversætter *Robert Watt* blev født 28.10.1837 paa Holmstrupgaard i Brabrand Sogn ved Aarhus. Bedstefaderen var kommet til Danmark fra Skotland; Faderen, Proprietær William Watt, døde allerede 1843, Moderen Caroline, f. Müller, seks Aar senere. Drengen kom i Huset hos sin Mormoder i Aarhus, fik Afgangseksamen fra den kortlevende „videnskabelige Realskole“, kom i Handelslære, havde Planer om at blive Skuespiller, men besluttede i Stedet at søge sin Lykke i Australien, hvor han havde en Farbroder James (1806-72). 25.10.1857 afsejlede han fra København med „Havfruen“, der tilhørte Jacob Holm & Sønner; Maalet var Melbourne. Sejladsen varede fem Maaneder, og Hjemreisen tog ligesaa lang Tid. Sommeren 1861 var han tilbage efter nogle eventyrlige Aar i den nye Verden; efter eget Sigende prøvede han mindst 16 forskellige Bestillinger, deriblandt Hestepasser, Graver paa en Kirkegaard, Privatsekretær og Kasserer hos en Storspekulant, Studekører og Bogholder. Han endte som ansat ved de hurtige Postdiligencer, først som Konduktør, siden som Kusk, et spændende, men farligt og yderst besværligt Job, som han elskede at mindes.

Efter sin Hjemkomst er han endnu 1863-65 opført i Vejviseren som Kontorist, men havde hurtigt fundet sit rette Felt. Han blev kendt som en udmærket Fortæller, og en Dag opfordrede hans Slægtning, Forlagsboghandler C. C. Lose, der var Medudgiver af Illustreret Tidende, ham til at berette om sine Oplevelser i Bladet. Under Mærket Bob stod 17.11.1861 hans første Artikel af den Serie Skizzer fra Australien, der med Mellemrum fortsattes indtil 14.12.1862, og som dette Aar forelaa i Særtryk: Fra Australien, Reiseskizzer af Bob. Serien fik en god Modtagelse; Watt kunde skrive, og Stoffet var helt nyt og spændende for et dansk Publikum. Under Titlen Fra Verandaen fortsattes Serien i 1863;

ogsaa af disse Artikler blev der en Bog. Det varede ikke længe, før Dagbladets Redaktør C. St. A. Bille fik Øje paa Watt. Kort efter Vaabenstilstandens Ikrafttræden sendte Bladet ham i August 1864 til Wien; i September var han i Paris, hvor han blev et halvt Aar og sendte 31 Rejsebreve hjem, der 1865 samledes i Bogen Pariser Fotografier. Australien og Paris er de stadig tilbagevendende Yndlingsemner i Watts Journalistik.

De følgende Aar var han umaadelig flittig. Han rejste for Dagbladet 1866 til Rusland i Anledning af Prinsesse Dagsmars Bryllup med Storfyrsttronfølgeren Alexander og var 1867 Bladets Korrespondent fra Verdensudstillingen i Paris. 25.3.1866 havde han startet Ugebladet Figaro, tydeligt paavirket af tilsvarende franske. Det afløstes 27.9.1868 af Dagbladet Dagens Nyheder, men Watt fratraadte som Redaktør 30.9.1873. Paa sit Blads Vegne havde han 1869 været i Stockholm i Anledning af Prinsesse Lovisas og Kronprins Frederik (VIII)s Bryllup og var samme Aar Khedivens Gæst ved Suez-Kanalens Indvielse. 1871-72 berejste han Canada og De forenede Stater, hvor han var Øjenvidne til Chicagos Brand. Samlingen af Artiklerne fra denne Tur udgør hans største og bedste Bog: Hinsides Atlanterhavet, I-III (1872-74). Inden H. C. Andersen døde, havde Watt udsendt ikke færre end 14 Bind Feuilletoner og havde desuden leveret en Række Oversættelser, bl.a. af Thackeray, Edgar Poe, Bret Harte og Mark Twain. 1876-84 var han Direktør for Folketeatret, bosatte sig et Par Aar i Paris, som han elskede over alt i Verden, men vendte 1886 tilbage til København og var indtil sin Død artistisk Direktør for Tivoli, en enkelt Sæson (1890-91) tillige for Casino. Knap 57 Aar gammel døde han 11.6.1894 i København.

Som Journalist udmærkede „fransk Lethed og amerikansk Uforknythed“ ham, staar der i Politikens Nekrolog 12.6.1894. Hurtig i Vendingen, energisk og i Besiddelse af Mod paa at se og prøve alt blev han paa flere Omraader en Foregangsmand i dansk Journalistik, bragte et Pust fra den store Verden ind i de københavnske Blad-Kredse. Begrebet *Reporter, udsendt Korrespondent* bliver paa dansk Grund først til Virkelighed med ham. Han holdt af at skildre Livet i fremmede Egne og paa Steder, hvor hans Læsere aldrig kom, og han havde en sjælden Evne til at opleve, stifte Bekendtskaber, give sig ikast med Mennesker fra alle Samfundsklasser og til let og underholdende at fortælle, hvad han havde set og hørt. Litteratur, Kunst og Teater interesserede ham, især Teater, men han holdt ogsaa af at vise sine Læsere Sider af Tilværelsen, som de mindst havde drømt om eksisterede. Som „Feuilletonist“ var han Franskmændenes Elev. Til Ordet knytter han følgende Bemærkning i

Robert Watt. J. Petersen fot. 1865.

Indledningen til sin Bog Kjøbenhavn, Melbourne, Paris, 1867, S. 8: „Behøves der nogen anden Forsikkring om, at vore Evner altid ere tilstrækkelige, hvad enten det gjælder om at tumle med Universets Kloder som en aandrig Jongleur eller at skrive en udødelig Afhandling om Sangerindepavillonerne paa Vesterbro?“ Intet Emne er ham fremmed. Afveksling og fiks Underholdning er hans Maal. Gaar han ikke i Dybden, saa fører han ubesværet sin Læser vidt omkring og fortæller ham undervejs adskilligt af Interesse, som han ikke har vidst før.

Paris kendte han tilbunds, havde glimrende Forbindelser i alle Kredse. Hans meget læste Pariser Fotografier skildrer levende alle Faser af Livet i Seinestaden i Napoleon III.s sidste Regeringsaar. Danske Forhold beskæftigede han sig i Reglen ikke med; en Undtagelse er 24 Feuilletoner i Dags-Telegrafens 1865-66: Kjøbenhavn ved Dag og ved Nat eller Uhrskiven to Gange rundt, der i Løbet af et Døgn følger Byen Time for Time. De blev optrykt i Kjøbenhavn, Melbourne, Paris, Scener og Skizzer (1867) og har stadig kulturhistorisk Interesse.

Endnu mere underholdende end som Skribent skal Watt dog have

været som mundtlig Fortæller. Gamle Teatergængere, der har set „Jorden rundt i 80 Dage“, husker endnu Visen om Robert Blei („han var ei / just, som Folk er flest“) og hans højst besynderlige Oplevelser. Samtiden var ikke i Tvivl om, at dens Forfatter Erik Bøgh hermed har villet stikle til Robert Watt og hans Beretninger om de Hundredtusinder af danske Mil, den uforfærdede Globetrotter roste sig af at have tilbagelagt.

Robert Watt var en Aladdin-Natur, en Lykkens Yndling. Smuk, elegant, livlig, bedaarende elskværdig, saaledes lyder de Samtidiges Vidnesbyrd. Han havde store selskabelige Talenter. Alle, der har kendt ham, fremhæver hans lyse, muntre Væsen, hans charmerende Humør. H. C. Andersen fandt ham „elskværdig, ung og prægtig, som jeg gad være det“ (Dagbogen 3.9.1867). Watt var ogsaa tilpas letsindig. Det morede den gamle Herre, hvis daglige Omgangskreds just ingen Bohème-Tilbøjelighed havde.

Da Andersen i Vinteren 1869 arbejdede paa Fortsættelsen af Mit Livs Eventyr, bestemt for Forlaget Hurd & Houghton i New York, indføjede han under Pariserbesøget 1867 et Afsnit om sin unge Ven, som Jonas Collin d.Y. imidlertid strøg, da han efter Digterens Død udgav Bogen i 1877. Det lyder saaledes:

„Mellem Landsmændene i *Paris* var *Robert Watt*, ung og livsglad, og dog Een af dem, der har prøvet tunge Dage i Ungdomskaar; dette havde særligt vakt min Interesse for ham. Hans Fader havde eiet en Gaard i Jylland, staaet sig godt, og Børnene fik god Opdragelse. Omstændighederne forandrede sig og ved Faderens Død havde Børnene at sørge for sig selv. Den unge *Robert* var anbragt paa et Kjøbmandscontoir i *Aarhus*; da kom Brev fra hans Farbroder, der levede i *Melbourne* i *Ny-Holland*, han vilde tage ham i Søns Sted, og den ganske unge Mand reiste glad og tryk derhen. Ved Ankomsten havde Onkelen mistet sin Formue, var pludselig blevet fattig, og Robert stod forladt, overladt sig selv, fremmed i den fremmede Verdensdeel. Men Modet slap han ikke. Han prøvede mange vekslede Livsstillinger, alle hæderlige, men alle ringe, reiste som Koureer, arbejdede ved Guldgraveriet, og da han havde samlet sig saa stor en Sum, at han kunde naae hjem igjen til *Danmark*, skyndte han sig derhen, fortalte i livlige Billeder om *Australien*, skrev Reiseskizzer som Feuilleton til *Dagbladet*; alt dette forenet med Godmodighed og freidigt Ungdomsmod maa vække Interesse! af mit Hjerte ønsker jeg ham en lys Fremtid“.¹)

Hovedparten af H. C. Andersens Breve til Robert Watt findes i Det kongelige Bibliotek, Ny kgl. Samling Nr. 4645, 4°, erhvervet i 1966. I Forvejen fandtes Brevet af 4.6.1871 i den Collinske Brevsamling XVII.

Brevene af 15.5.1867 og 28.8.1868 samt Vers-Vignetten til Igjennem Europa er velvilligst stillede til Disposition af Direktør Robert Watt Boolsen, Brevet 9.6.1869 af Teaterdirektør Bjørn Watt Boolsen. Robert Watt har ved Andersens Død faaet udleveret sine egne Breve af Boet, de synes desværre ikke at eksistere mere. Oplysninger om Venskabet mellem de to findes især i H. C. Andersens meget udførlige Dagbøger. Et og andet kan ogsaa hentes i hans Breve til Edvard og Henriette Collin, Fru Therese Henriques og Fru Dorothea Melchior.

H. C. Andersen havde gjort Watts Bekendtskab i 1863. Kort efter sin Hjemkomst fra Spanienrejsen var han 19.4. hos Vekselmægler Martin R. Henriques (1825-1912),*) i hvis gæstfri Hjem Musikere, Malere, Forfattere, Teater- og Pressefolk mødtes, sammen med „den unge Waadt og Carstensen“ (Dagbogen) – Carstensen er de Ferslewske Blades senere Redaktør, cand. polit. Carl Carstensen, Watts Barndomsbekendt fra Aarhus; sammen grundlagde de 1868 Dagens Nyheder. Watts Navn synes Digteren dog at have glemt, da de saas næste Gang. Dagbogen fortæller 10.9.1863 om Besøg af Balletdanser Harald Scharff „og den unge Mand der har skrevet om Australien“. Nærmere Bekendtskab blev det ikke til i første Omgang.

Saa kom Krigen 1864. Da den var sluttet, blev Watt som allerede omtalt sendt til Paris af Dagbladet; hans første Rejsebrev herfra, dateret 9.10., er trykt i Dagbladet for 19.10. (Nr. 246). Han blev i Seinstaden til næste Foraar; hans 31. og sidste Korrespondance derfra er dateret 30.4.1865, men kom først 22.6. i Avisen. Allerede Nytaarsdag noterer Andersen, der holdt Juleferie paa Herregaarden Basnæs, i Dagbogen: „Brev fra Robert Watt“; 2.1. skriver han til Vekselmægler Henriques' Frue, Therese f. Abrahamson (1833-82): „Det var venligt af Robert Watt at sende mig Brev; tak fordi De besørgede det herud; jeg skrev ham gjerne til, men da han i sin Skrivelse siger at han nu snart kommer hjem, tør jeg ikke lade Brev komme afsted før jeg hører af Dem, om De troer han endnu er der en Uge eller to.“²⁾ Watt blev imidlertid stadig borte. Endelig 6.3., da H. C. Andersen gav en ung Ven, Løjtnant, senere Viceadmiral, H. H. Koch, der skulde i fransk Tjeneste, Anbefalingsbreve med til Paris, fik han taget sig sammen og takket for Brevet fra Nytaar; mærkeligt nok er Svaret fejldateret: 7. April. Meningen maa være: 7. Marts.

*) Fødsels- og Dødsaar anføres kun ved Personer om hvem der ikke er Artikel i Dansk biografisk Leksikon (1933-44).

Kjære Hr Watt!

Kjøbenhavn den 7 April 1865.

Det var smukt og venligt af Dem at De midt i Paris's store Travlheden tænkte paa mig, ja glædede mig med Brev; jeg fik det ude paa Landet hvor jeg tilbragte Julen og var tilsinds strax at sende Brev igjen, men jeg havde just da Besøg af min Musa og beaandet af hende har jeg siden været saa skrivende at jeg slet ikke fik Tid til at skrive – til kjære Venner. De har rimeligviis hørt at jeg har fuldendt et nyt tre Acter romantisk Lystspil: „Da Spanierne var her“. Man har stor Interesse for det ovre paa det kongelige Theater og der er allerede ansat Prøve der paa om fjorten Dage. Skulde det til den Tid komme paa Scenen og gjøre god Virkning, da flyver jeg et Par Uger til Paris og det vil være deiligt om jeg kom der før De reiste derfra. De er nok snart som groet fast, føler Dem glad og hjemme; jeg har med stor Fornøielse læst Deres interessante Breve til „Dagbladet“. Dersom Frøken Nielson, kjender mig af Navn, som jeg dog antager, da bring hende min hjertelige, ærbødige Hilsen. Jeg vil ansee det for et stort Held, dersom jeg kommer til Paris, at høre hende som Violetta. Nu kommer da nok endelig her hjemme Hartmanns Opera Ravnens frem, den er bestemt til Opførelse paa Kongens Fødselsdag, Prøverne begynde paa Søndag. Fra Henriques og den vante Kreds man der seer kan jeg hilse. Juliette og Sophie Price, tillige med Broderen Waldemar og Scharff reise i Sommer op til Norge hvor de optræde. Nyheder har jeg ikke at fortælle og De har jo ogsaa danske Aviser i Paris, kan saaledes godt følge med Literatur og Theater. Fornøi Dem nu rigtig godt, det er deilig at være ung og ret, aandeligt, at kunne nyde det Skjønne og Gode; Livet bliver rigt ved ret at tumle sig. Hils vore Landsmænd!

Vinteren her hjemme har været temmelig stræng, Folk kjøre ud ad Strandveien for at see de opskruede Iismasser; Photographerne ere i Travlheden derude. Nu begynder imidlertid Solen at vise Kræfter og vi gaae i stort Søl paa Torve og i Gader; i Paris begynder vel allerede Foraaret at ride Sommer i By.

Den unge Marineofficer Lieutenant Kock, der gaaer i fransk Tjeneste bringer Dem her Brev og Hilsen fra mig. Han er et meget elskværdigt og dygtigt Menneske; maaskee kjender De ham! Gid at vi snart sees, enten i Hjemmet eller Paris. Deres hengivne H. C. Andersen.

I Juleferien 1864/65 havde H. C. Andersen genoptaget Arbejdet paa Lystspillet Da Spanierne var her. „Hele Dagen har jeg været inde i Stuen for mine Tænders Skyld og imidlertid skrevet flere Scener af Lyst-

spillet om de Spanske, det jeg begyndte paa igaar Nytaars Dag" (Dagbogen 2.1.1865). Arbejdet fortsattes næste Dag, og han tilføjer i Dagbogen: „(Af en Opskrift seer jeg at her paa Basnæs begyndte jeg ifjor 1864 den 9de Juni paa at skizzere nogle af Scenerne i første Act) det er nu et halvt Aar siden og nu i tre Dage har jeg bragt det i mere Heelhed paa Papiret“. Allerede 28.1. var Stykket færdigt og renskrevet; det blev indleveret til Det kgl. Teater af F. L. Høedt; 23.2. læste Forfatteren det i Teatrets Foyer for de Skuespillere, der skulde medvirke. „Da Spanierne var her“ havde Première 6.4., men gik kun 7 Gange, sidste Gang 12.5.1866.

I sit 10. Brev fra Paris (7.12.1864, Dagbladet Nr. 306, 27.12.) omtaler Watt sit Besøg hos den svenske Sangerinde Christina Nilsson (1843-1921), der 27.10.1864 havde haft en straalende Debut paa Théâtre lyrique i Paris som Violetta i Verdis La Traviata. J. P. E. Hartmann og H. C. Andersen havde omarbejdet deres fælles Ungdomsværk, Operaen Ravnene (1832). Første Prøve blev dog udsat til Tirsdag 14.3. Operaen naaede ikke at blive færdigindstuderet til Kongens Fødselsdag 8.4.; den spillede i sin reviderede Skikkelse 1ste Gang 23.4.1865 og oplevede kun fire Opførelser. De tre Søkende Price, Juliette, Sophie og Waldemar hørte til Ballettens bærende Kræfter; sammen med deres Kunstfælle Harald Scharff var de i Sommeren 1865 paa Tourné i Norge.

Watts Svar kom 27.3. I Maj var han igen hjemme i København. H. C. Andersen besøgte ham 16.5., „gik derfra champagneret ved hans Fortællinger“ (Dagbogen). Han gentog 23.5. Besøget og skrev d. 26. fra Basnæs til Fru Henriques (efter at have rost Maleren Carl Bloch): „Watt har jeg besøgt i Byen, han fortæller saa livlig om Paris, ogsaa han tiltaler mig meget“. ³⁾ Fra sin Rejse samme Sommer i Jylland sendte han i sine Breve til Fru Henriques Hilsen til Watt, og da denne kom tilbage, læste han 6.8. tre af sine nye Eventyr (i Ms.) for ham; han fik ogsaa 18.11. det nye Hefte, da det udkom.

Udenlandsrejsen i 1865 gik for H. C. Andersens Vedkommende til Stockholm med Ankomst 17.9. Her modtog han 23.9. et Brev fra Watt, der rimeligvis har indeholdt en Bøn om et Indledningsdigt til den nye Samling Feuilletoner Igjennem Europa, som siden 13.7. (Nr. 160) havde løbet i Dagbladet, og som nu i December skulde foreligge i Bogform. Den skildrer hans Rejse i Eftersommeren 1864 gennem Tyskland, Østrig, Norditalien og Schweiz til Chamonix. Andersen havde haft Brevet liggende en Uge, da han omsider 1.10. fik sendt „Brev til Robert Watt, med Vers til hans Bog“.

Dagen efter sin Ankomst aflagde han Visit hos Chefen for Hofkapel-

let og de kgl. Teatre i Stockholm Friherre Eugen Fredrik Oscar Ludvig von Stedingk (1825-71), der lovede ham fri Adgang til baade Operaen og Dramaten; han hørte 28.9. Gounods Faust, 21.9. Aubers Den sorte Domino og 20.9. Den hvide Dame af Boieldieu. 24.9. rejste han til Uppsala, var tilbage i Stockholm d. 27.; 28.9. var han Kong Karl XV's Gæst paa Ulriksdal og besøgte d. 29. Enkedronning Josefina (1808-76) paa Drottningholm.

Kjære Hr Watt.

Stockholm den 29 Sept 1865.

Alle Breve til mig her i Stockholm blive sendte til Legationen; det er ganske tilfældigt at jeg saaledes igaar har faaet Deres Skrivelse, idet jeg da var paa Posthuset for at afsende Breve og det faldt mig ind at spørge om der ingen til mig fandtes postrestante. Jeg blev meget glad ved at høre fra Dem, thi der er slet ingen af mine Venner som sende mig Brev; selv har jeg heller ikke god Tid til Skrivning i det jeg ideligt er paa Farten; man viser mig megen Velvillie og Godhed. I begge de kongelige Theatre har Intendanten været saa elskværdig at give mig for hver Aften jeg er her, een af de bedste Pladser og det er fornøieligt da jeg faaer just en Deel Operaer, saaledes Faust, den sorte Domino, den hvide Dame etc. Jeg har været i Upsala, ligesaa paa Ulriksdal og har herfra deilige Erindringer, imorgen er jeg paa Drottningholm. En Uges Tid vil endnu gaac i Stockholm, derfra tager jeg, efter Indbydelse nogle Dage paa Landet, saa at jeg neppe de første 14 Dage kommer til Kjøbenhavn.

Deres Bog kommer vel ikke ud før i December? De spørger imidlertid hvad det lille Vers jeg har skrevet skal kaldes. Hvad synes Dem om at sætte: med en Indskrift af H. C. A., eller kun „et lille Vers“, – eller „Brudstykke af et Riimbrev“ eller „Vignet“ – eller „Vers-Vignet“. Nu kan De vælge det bedste. Jeg lægger Verset ved, men beder dog om at det ikke trykkes før jeg kommer hjem, thi mueligt kan jeg deri gjøre Eet eller Andet bedre.

Seer De Scharf eller andre af mine Venner da hils paa det hjerteligste. Tilgiv den Hast dette lille Brev flyver paa Papiret.

Deres meget hengivne H. C. Andersen.

Med Brevet fulgte følgende Digt (Originalen tilhører Direktør Robert Watt Boolsen):

Paa Ungdommens friske Rosenblad
Staaer at *reise* med Solskin skrevet.
Det er for den Ældre et Aandens Bad,
En Stund af hans Foraar gjenlevet.

Den yngre med Eet seer sin Hverdagshistorie,
 Gaae frem i den deiligste Glands og Glorie.
 Men da det nu ikke blev Alle forundt
 At flyve til fremmede Lande,
 Faae Yduns Æblet forfriskende sundt
 Med Runer om fremmede Strande,
 Saa griber den Hjemmeblivende glad
 Den hjembragte Blomst og betragter hvert Blad,
 Thi der staaer hvad seet er og levet.
 Det er ham *hans* Reise –! Kom med, han bad:
 Paa Ungdommens livsfriske Rosenblad
 Har *at reise* med Solskin Du skrevet.

H. C. Andersen

Stockholm September 1865.

Watt valgte *Vers-Vignet*. Digtet staar som Fortale i hans Rejselibog. I Trykken ændredes kun i tredje sidste Linie *han bad*: til *Det han bad*. H. C. Andersen opgav at tage paa Landet. Han blev i Stockholm til 7.10. og var efter et lille Besøg i Lund i København 13.10.

H. C. Andersen begyndte 1865 sin Julerejse 9.12. med et Besøg i Sorø hos Fru Lucie Ingemann, f. Mandix, Digterens Enke; dernæst var han 10.12.-17.12. Gæst paa Holsteinborg hos Lensgreve Ludvig Holstein, den senere Konsejlspræsident, gift med Viceadmiral Zahrtmanns Datter Mimi. Selve Julen blev som sædvanlig i disse Aar tilbragt paa Herregaarden Basnæs hos Fru Henriette Scavenius, f. Komtesse Moltke (1819-93), dog med en Afstikker 29.12.-30.12. til Espe, der ejedes af Fru Scavenius' Brodersøn Grev Otto Moltke (1828-68). Her paa Basnæs har han modtaget Watts nye Bog og et Brev fra ham.

Paa dette Tidspunkt var H. C. Andersen meget optaget af Planer om en Rejse til Portugal. Da han som Student kom i Kommandørkaptajn Peter Frederik Wulffs Hjem, traf han dér to Sønner af den danske Konsul i Lissabon José Maria O'Neill. De var nogle Aar i Huset hos Wulffs og gik i Borgerdydskolen i København. De hed José Carlos O'Neill (1816-89) og Jorge Torlades O'Neill (1817-90); den sidste blev senere dansk Generalkonsul i Lissabon. Andersen havde i Maj 1865 faaet en Indbydelse fra Jorge, som fristede ham meget, men som ogsaa bekymrede ham en Del: der var Kolera rundt omkring i Europa, Uroligheder i Spanien; der ventede ham en meget besværlig Diligencerejse, og at gaa søværts til Portugal havde han ikke stor Lyst til. Endnu Juleaften staar der i Dagbogen: „Choleraen fylder mig mere end hvad O'Neill i sit

Brev skriver, jeg er ikke juleglad i Aften“. Der var nemlig vekslet en Del Breve med Ungdomsvennen i Aarets Løb, og O'Neill ventede ham i Februar 1866, men Andersen, som havde faaet dette Brev 10.11.1865, regnede dog ikke med at kunne komme saa hurtigt afsted.

Kjære Ven!

Basnæs ved Skjælskør den 2den Jan: 66.

I denne Morgenstund, ja det er neppe en Time siden, modtog jeg Deres Bog og Brev; De undte mig begge til Julen, men de maa have ligget et Par Dage over hos Lose, først Nytaarsaften kom den lille Bog-Pakke til Skjælskør og ved tilfældige Omstændigheder først denne Morgen i mine Hænder. Hjertelig Tak! – De har tidt været i mine Tanker og havde jeg erindret Deres Huus Nummer, da havde De faaet Brev. Deres Bog har jeg allerede seet tidligere, den kom til Fru Scavenius for nogle Dage siden; jeg finder den smukt udstyret og Bogen selv, om den har jeg allerede udtalt mig, selv paa Vers. Jeg haaber at De har Glæde af den. Send Professor Hertz et Exemplar, om De ikke allerede har sendt ham det.

Jeg har nu allerede været en god Tid paa Landet og bliver vist nok endnu til den 12 Januar, kommer da til Kjøbenhavn og om Gud vil flyver saa, sidst i Maaneden, syd paa. Gid at De kunde flyve med! –

Min Land-Fart begyndte med Besøg hos Fru Ingemann; hun er endnu saa ungdommelig sjælefrisk, men desværre er hendes Hørelse meget ringe og Synet tager ogsaa af, saa at ved Lys er det hende vanskeligt, selv med Forstørrelsesglas, at læse hvad man skriver. Imidlertid er det dog en Glæde at være hos den herlige ældre Kone; jeg lever altid tilbage i smukke Erindringer om Ingemann ved at være her. Paa Holsteinborg er Alt storartet og dog saa hyggeligt, Gangene opvarmede, Bøger og Billeder mangle ikke; og ogsaa her har jeg saa deiligt Fornemmelsen af at være rigtig velkommen. Veiret var der til saa smukt, Roser og Violer blomstrede endnu i det Frie. Vilde Svaner i Mængde laae ude paa Stranden, og ind i min Stue lød Orgelet og Menighedens Sang, jeg behøvede kun at aabne en Dør og var da inde paa Pulpituret i Kirken. Juleaften tilbragte jeg paa Basnæs hvor jeg nu er og bliver indtil jeg tager til Kjøbenhavn. Fra mine Vinduer seer jeg ud over Haven til den aabne Strand; det har i disse Nætter stormet, saa Søen endnu vender det Hvide udad. Paa Basnæs var Juleaften først Juletræet tændt for de fattige Bønderbørn, senere fik vi Andre Julebord og paa det stod til mig to smukke store Glas-Vaser og et Maleri. Forleden havde vi Jagt og i forgaars var jeg paa Espe der tilhører Grev Otto Moltke[,] ogsaa her var

Jagt. Dagene flyve saaledes hen, men noget forkjølet er jeg, har Smerte i Brystet, dog det er vel kun en Overgang. Fra Lissabon har jeg Brev man venter mig der i Februar; men endnu er Cholera i Spanien og i Paris døde daglig 14 a 15 Mennesker; jeg tager imidlertid ikke afsted før om en tre Uger og før den Tid kan jo meget forandre sig. Det var deiligt om De fik Tid til endnu engang herude at glæde mig med Brev; De skriver saa friskt, saa livfuldt, man hører Dem tale naar man læser Brev fra Dem. Skriver De om ikke længe, da tjen mig i at give mig Underretning om hvilken Dato i Januar, det er Eckardts Fødselsdag; jeg har bedet vor gode Ven Scharff skrive derom, men at skrive er det kjære Menneskes svage Side. Hvorledes gik saa Maskaraden af? De og Scharff var der?, dandsset blev der, og det gode Humeur var ikke bort?

I fire Maaneder har jeg nu hver Uge ventet at see mit Lystspil: „Da Spanierne var her“, bragt igjen paa Scenen, Etatsraad Kranold havde lovet mig det, men da selv i Jule-Ugen hvor det var ansat, et andet Stykke kom istedet, tabte jeg Taalmodigheden og skrev til Etatsraaden; jeg fik strax med omgaaende Post et meget venligt Brev og efter det tør jeg haabe at mit Arbeide ikke skal ligge længe hen. Hils den elskværdige Frøken Juliette Price og hendes Søstre, bring Fru Henriques og hendes Mand min Hilsen og er Componisten Hammerik atter Deres „Overmand“, De fatter vel min ophøiede Vittighed, da ønsk ham fra mig et glædeligt Musik-Nytaar.

Og nu Lev vel, kjære Ven! bliv altid ung og elskværdig som De er.

Hjerteligst H.C.Andersen

E.S. Breve til Basnæs gaee over Skjælskør.

Lose, der omtales i Begyndelsen af Brevet, er Forlagsboghandler og Musikhandler C.C.Lose, Hertz er Digteren Henrik Hertz. Fælles Venner af Watt og Andersen var det uadskillelige Par Balletdanseren Harald Scharff og Skuespiller ved Det kgl. Teater Lauritz Eckardt (1829-89), hvis Fødselsdag det var 12.1. Der havde været Bal masqué i Casino 21.12.1865. – „Da Spanierne var her“, som var gaaet sidste Gang inden Sommerferien 16.5.1865, havde Teaterchefen, Etatsraad R.H.C.Kranold lovet Digteren at genopføre i Sæsonen 1865/66; det havde været ansat til 22.12., men Det kgl. Teater spillede i Stedet Bjørnsøns De Nygifte og Heibergs Et Eventyr i Rosenborg Have, hvad Andersen – naturligt nok – ærgrede sig meget over.⁴⁾ Stykket kom nu ikke paa Plakaten før 20.4.1866 og gik yderligere kun 12.5.

Hos Henriques, hvor ogsaa Watt i disse Aar kom, var Andersen ofte

sammen med Solodanserinden Juliette Price og hendes Søstre Sophie og Mathilde. Fru Therese Henriques var f. Abrahamson. Medens Robert Watt boede i Stueetagen Nørrevold Nr. 50, havde Komponisten Asger Hamerik sit Hjem paa 2. Sal; han var Søn af Theologen og Historikeren Frederik Hammerich, siden 1859 Professor i Kirkehistorie.

12.1.1866 vendte H. C. Andersen tilbage til København og 31.1. begyndte han sin store Udenlandsrejse. 4.2. kom han til Utrecht og var 10.2.-14.3. Gæst hos den danskfødte Grosserer Andreas Ludvig Brandt (1820-82) i Amsterdam. Vejret havde været slet paa Rejsen til Holland; 11.2. skrev Andersen til Edvard Collin om Ankomsten til Grænsen: „Regnen skyllede ned, Mark og Mose vare som en Sø, Stormen hylede og blæste alle Løgtene ud i Banetoget; det var ganske uhyggeligt at sidde i de bælmørke Vogne og fare afsted under den Storm og dette Regnskyl“.⁵⁾

Kjære Ven!

Amsterdam den 17 Februar 1866

De sidste Dage jeg var i Kjøbenhavn fik jeg Dem ikke at see; det var ret kjedeligt; min Tid var saa optaget at jeg ikke kunde søge Dem og jeg fik saaledes heller ikke de Optegnelser De lovede mig for Paris, og mellem disse Sangerinden Nielsens Adresse. Jeg er nu i Amsterdam, boer hos en velhavende, vel anseet og høist elskværdig Landsmand, der har det rigt og hyggeligt og jeg har den deilige Fornemmelse at jeg er en velkommen Gjest; at boe saaledes og have det saaledes, er en Lykke og den er, forunderligt nok, tidt forundt mig. Af Alt hvad jeg endnu har seet i Amsterdam, er det den zoologiske Have, som meest har interesseret mig, den er vistnok den betydeligste i Europa. De to Nilheste have for en fjorten Dage siden faaet en Unge, der strax blev taget fra Forældrene, som ellers vilde have dræbt den; Ungen er allerede større end en stor Fedekalv, har sit eget Huus med et dybt Vand-Basin. Den kom frem og saae med onde Øine frem for sig, men viiste sig næsten kjælen mod dens Opvarter. Det var en smuk Solskinsdag, ude i Haven stode Træerne i Knop og de gule Crocus blomstrede; men nu have vi igjen Regn og stormfuldt Veir; dette har fulgt mig paa hele Reisen og just ved den hollandske Grændse fornam jeg det i al sin Magt; det stormede saaledes om Aftenen at Løgterne blæste ud i Vognen, jeg sad i Bælmørke, mens Regnen strømmede ned. Hollands betydeligste Componist Verhulst, hvis Bekjendtskab jeg har gjort for flere Aar siden i Rom, lever her i Amsterdam, han er en stor Beundrer af vor Landsmand Gade; dennes Compositioner ere saaledes ofte hørte og meget afholdte her i Landet; ved hver af de to sidste Concerter i denne Maaned er givet

Musik af Gade, saaledes Høilands Compositionen og Hamlets Overturen. Paa Fredag i næste Uge er igjen Concert. Verhulst indbød mig at komme, han vilde da give, endnu et Musik-Stykke af Gade, glæde mig ved her at høre et Arbeide af min berømte Landsmand. En Elev af Verhulst har igaar fra Rotterdam sendt mig i Musik: „Hilsen i Holland“. Een af Landets betydeligste Digtere, Forfatteren til „Ahasverus“, Ten-Kate, har fuldendt et større Digt: „Skabelsen“, han læser det for i flere af de hollandske Byer, saaledes læste han det i Utrecht medens jeg nylig var der, det omtales med stor Roes. Den gamle Digter van Lenep, der viser mig megen Venlighed, har snart fuldendt sidste Deel af sin nyeste Roman, hvis første Dele alt ere udkomne. Mine Skrifter ere meget kjendte i Holland, jeg finder den hjerteligste Modtagelse og er i et lykkeligt velsignet Hjem; glæder De mig her med Brev da er Adressen: Mynher A. L. Brandt, 507 Heerengracht by de Haidenstraat, Amsterdam. Hils vore fælles Venner!

hjerteligt H. C. Andersen.

(I Marginen paa 3. og 2. Side) NB: Næste Gang et længere Brev, dette er kun et venlig Haandtryk for Dem alene!

Hils Henriques, Billes, Edgar Collin, Lose etc.

Sangerinden Nielsen er altsaa den berømte svenske Operasangerinde Christina Nilsson. Med A. L. Brandt havde H. C. Andersen 13.2. været i Amsterdams zoologiske Have. Komponisten Jan Verhulst (1816-91), som Andersen havde truffet under sit første Besøg i Holland i Juni 1847 (men vistnok ikke i Rom), havde han straks 12.2. gjort Visit hos; Verhulst kaldte Gade „Europas nu levende største Komponist“; ⁶⁾ foruden de to Koncertouverturer „I Høilandene“ (Op. 7) og „Hamlet“ (Op. 37) havde han ogsaa 1. Symfoni (Op. 5) paa Repertoiret (Brev til Henriques 23.2.) ⁷⁾ Hans omtalte Elev var Komponisten Samuel De Lange (1840-1911). Digteren Jan Jakob Lodewijk Ten Kate (1819-89) havde haft stor Sukces med sit nyeste Værk „De schepping“ (1866); han havde været i Utrecht samtidig med Andersen, men de mødtes ikke (Dagbogen 9.2.: „Besøg af Forfatteren Nepveu, der har oversat nogle af mine Eventyr, han fortalte mig at Digteren Ten Kate, fra Amsterdam, boede her i Hotellet og læste iaften af sit Digt ‘Skabelsen’“). Derimod traf han i Amsterdam Jacob van Lennep (1802-68), berømt for sine historiske Romaner. Af hans sidste Bog „Klaasje Zeventer“ (1865) var første Del udkommet; han arbejdede nu paa Fortsættelsen. Andersen besøgte ham 12.2.; „han er blevet gammel, har langt hvidt Haar og ligner ganske Voltaire“ (Dagbogen).

Billes er Dagbladets Redaktør C. St. A. Bille og Fru Louise Bille, f. Ipsen. Edgar Collin, Sønneson af Andersens gamle Velgører Jonas Collin, var Journalist. Boghandler Lose mødte paa Banegaarden for at sige Farvel, da Andersen forlod København.

Rejsen gik videre med længere Ophold i Paris 29.3.-13.4. og Bordeaux 19.4.-24.4. 30.4. kom H.C. Andersen til Madrid, rejste 3.5. over Mérida og Badajoz til Lissabon, hvor han i første Omgang boede hos Jorge Torlades O'Neill paa Landstedet Quinta do Pinheiro (3: Villa Fyrren) 6.5.-8.6. Under hans Bortrejse var det første Hefte af Watts nye Ugeblad Figaro udkommet 25.3.; 11.4. havde Andersen modtaget et Eksempplar af Bladet, 21.4. havde han faaet Brev fra Watt. Udklippet af La Gironde oversatte Watt til Figaro, hvor det stod at læse 3.6. i Bladets Nr. 10 under Rubrikken Fra alle Lande: „- Om H. C. Andersens Ophold i Bordeaux skriver Bladet „Gironde“: „Man veed at denne udmærkede Forfatters Værker, der forlængst ere oversatte i alle Sprog, for Størstedelen henvende sig til Børnene. Man kan med Rette sige at Ingen før ham har forstaaet at tale bedre til de unge Hjerter, Ingen har formaaet at røre Phantasien og Følelsen som denne Digter i sine mange smaae Mesterværker, der paa een Gang ere fulde af Aand og rige paa Følelse og som han skylder sin store Berømmelse. I Frankrig kjender man kun Andersens Eventyr og endda neppe en Fjerdepart af dem, der findes paa Dansk; hans samlede Værker indeholder desuden Digte, Reisebeskrivelser, Romaner, Comedier, Vaudeviller o.s.v. I Bordeaux har Andersen faaet en hjertelig Modtagelse i alle de Huse, han har besøgt, og man har overalt gjort den Opdagelse, at hans Hjertes Egenskaber ikke ere mindre skønne end hans Aands. General Daumas har meget forekommende stillet sin Loge i det store Theater til hans Disposition, og de Danske, der ere bosatte i Bordeaux, have følt sig smigrede paa deres Digters Vegne.“ General Eugène Daumas (1803-71) var Gouvernementskommandant i Bordeaux.

Kjære Ven!

Lissabon 16 Mai 1866.

Hjertelig Tak for Deres Brev og at De saa trofast tænker paa mig; De er ofte i min Tanke; gid jeg var riig nok dertil, da indbød jeg Dem til at reise med mig, jeg troer at vi to ypperligt kunne komme ud af det sammen; men jeg er og bliver nu en fattig Poet, der dog modtager uendelig megen Glæde og Lykke i denne deilige Verden. Det har været som en Festreise den hele Tour hjemme fra, gennem Holland, Belgien og Frankerige, mine Arbeider, eller i detmindste mit Navn er mere kjendt end jeg har troet, selv i Bordeaux, saa langt syd paa fandt jeg en talrig

Kreds af Venner; man har sendt mig her til Lissabon Udklipning af Bladet „Gironde“, jeg lægger dette her i Brevet at De kan see hvor villig man der ved min Afreise har omtalt mig. Herfra, det vil sige, gennem Spanien til Lissabon havde Reisen en Deel Besværlighed. Til Madrid er Jernbane men derfra til den portugisiske Grændse maa man endnu reise med Diligense eller Coureren, jeg valgte denne sidste, som den hurtigste Befordring, men har dog maatte holde ud at kjøre i to Dage og tre Nætter uafbrudt før jeg naede Lissabon; jeg har fornummet at jeg har større Kræfter end jeg troede. De store øde Udstrækninger i Spanien, Reisen der i den stille maaneklare Nat, i denne Eensomhed var ganske eiendommelig[;] strax ved fra Spanien at komme ind i Portugal, hvor de vildsomme Bjerge sænke sig i frodige grønne Høie med mange Løvtræer, hvidtede Huse og ved her igjen at faae fat paa Jernbane føler man sig ligesom igjen fløttet tilbage til Frankerige og den større Forbindelse med Omverden. – Jeg boer ikke i Lissabon selv men en halv Miil uden for Byen, paa et høitliggende Landsted, tæt ved denne store Vandledning; for tyve Aar siden huserede her een af de værste Røvere, han kastede sine Offere ned i Afgrunden, høit fra Vandledningen, da han domfældtes spurgte man ham om han aldrig havde følt Samvittigheds Nag og han svarede nei, men tilføiede at kun een Gang, da han havde dræbt en ung Kone og nu tog hendes lille levende Barn og kastede dette i Veiret deroppe paa Aqvadukten, troede Barnet at han legede med det og derfor loe det, smilede til ham, denne Leen, dette Smil havde været ham piinligt. Nu er her fredeligt og godt; Portugiserne ere gode og elskværdige; jeg er i et velsignet lykkelig Hjem, hos vor danske Konsul Georg O'Neill, der i sin Barndom, med en ældre Broder Jozé vare i Huset hos Admiral Wulffs, de gik i Nielsens Latinskole, tale begge Dansk. Sønnerne her i Huset to elskværdige unge Mennesker tale ligeledes Dansk og Svensk; jeg har det ganske udmærket; Naturen rundt om er Blanding af Danmark og Syden, her ere grønne Marker med alle vore Blomster, her groer Kornet som hjemme hos os, men Gjærderne ere Aloer og Cacter; hen over Murene hænge store Hækker af Geranier med glødende Blomster. Slottet i Cintra løfter sig som en gammel Ridderborg høit op i Horizonten; der boer Kong Fernando; igaar havde jeg den Ære inde i Lissabon at blive modtaget af ham, han var høist elskværdig og naadig; selv førte han mig om i sin smukke tropiske Have, der pranger med de meest praktfulde Blomster og høie kraftige Palmetræer. I Slottet var herlige Billeder og sjældne Vaaben. Jeg vil snart faae at see hans Slot i Cintra, der skal have en mageløs viid Udsigt over Oceanet. I Cintra boer jeg hos Jozé O'Neill, og glæder

mig dertil at træffe sammen med Lytton Bulvers Søn, Lytton, der for et Par Aar siden var i Kjøbenhavn ved den engelske Legation; ogsaa i Setubal tilbringer jeg nogen Tid hos en tredie Broder af ONeill. Mit Ophold i Portugal afhænger af Varmen, hvor stærk den bliver og hvorledes jeg her kan climatiseres. I „Journal do Comercio 8de Mai“, viiste man mig at man i Byen vidste om mit Besøg, her stod: *Hospede illustro: esta am Lisboa e sr. H. C. Andersen, distincto poete e romancista dinamarques cujas obras estãdo traduzidas am todas os linguas de norte e ja tanchem em frances, o illustra Poeta anda viajando!*

Dette mit lille Brev har neppe Noget af Interesse for Offentlighed, men skulde De opdage Noget da veed jeg at De vil benytte det med Tact og Hensyn. Jeg sender Dem til Deres Figaro det første lille Digt eller Eventyr, min Musa bringer mig, men jeg maa først finde nogen Ro og Stadighed; dem har jeg indtil nu ikke fundet. Gid at De maa have Gavn og Glæde af „Figaro“; hvorfor har De givet Bladet det Navn? Skrev jeg et Blad, jeg vilde kalde det: „godt Humeur!“ det er Noget Enhver føler Trang at holde paa. Eckardt har engang bragt Dem Brev fra mig, vil De nu give ham et lille Brev igjen. Min Adresse veed De er: a Monsieur Msr: Georg ONeill chevalier, concule du Danemarc a Lisbonne. Hils Henriques, Carstensen, Høedt, Frøken Lange, og Alle som jeg ønsker med Velvillie erindr

Deres hengivne H. C. Andersen.

Quinto do Pinheiro laa i Palhavã ud ad Vejen til Cintras Bjerghøjder, hvor i Alcãntaradalen Vandforsyningen til Lissabon fra Kilderne føres over ved Belas ad „Broen“, den 250aarige Aquæduct, der overskrider Dalen med 35 Buer af forskellig Højde.⁸⁾ Kong Fernando, titulær Konge af Portugal (1816-89) havde været gift med Dronning Maria II da Gloria og var Enkemand siden 1853; han var Hertug af Sachsen-Coburg-Gotha. Slottet var bygget 1850. – Romanforfatteren Bulvers Søn Sir Edward Robert Bulwer-Lytton (1831-91), der 1873 blev Baron, 1880 Jarl, og som selv var Forfatter under Navnet Owen Meredith, havde 1863-64 været Legationssekretær i København, hvorfra Andersen kendte ham. 1865 blev han forflyttet til Lissabon, 1868 til Wien, hvor vor Digter 1869 igen mødte ham. Han endte sin Karriere som Vicekonge i Indien.

Watt aftrykte det meste af Brevet i Figaro Nr. 10 (3.6.1866): „Af et Brev fra H. C. Andersen, dateret Lissabon den 16de Mai, meddele vi Følgende“. Teksten begynder: „Det har været en Festreise“ og ender: „maa jeg først finde nogen Ro og Stadighed“; udeladt er Meddelelserne

om Familien O'Neill. Frøken Lange er Skuespillerinden Agnes Lange, der 1868 blev gift med Sangeren J.L. Nyrop. Som det ses af Brevet, havde H. C. Andersen ogsaa Indbydelse til „en tredie Broder af O'Neill“: Købmand i Setúbal Carlos O'Neill (1820-74), hvor han opholdt sig fra 8.6.-9.7. Carlos O'Neill boede paa Landstedet Quinta dos bonecos (Dukkehuset) udenfor Setúbal. Her modtog Andersen 13.6. Figaro Nr. 10 (Dagbogen: „til Aften fik jeg i Krydsbaand Bladet Figaro, deri aftrykt et Stykke af mit Brev til Watt“). Det nye Brev er skrevet meget omhyggeligt og tydeligt beregnet paa Offentliggørelse; der staar 19.6. i Dagbogen: „Brev til Robert Watt, deri skildret Setubal og Stedet her; tre Gange skrev jeg det om“. Under Overskriften: „Fra H. C. Andersens Reise. (Setubal den 19de Juni 1866)“ kom det 1.7. i Figaro Nr. 14; 9.7. fik Andersen „fra Kjøbenhavn et Nummer af Figaro med mit Brev fra Setubal“. Brevet begynder i Figaro: „-- Nu er Sommertiden begyndt“, og det ender med Ordene: „i Farve og Tegning at minde om Holbein“.

Kjære Ven!

Setubal den 19 Juni 1866.

Tak for det tilsendte Nummer af „Figaro“, det havde været ti Dage underveis; jeg glædede mig ved at læse det, og glæder mig ved at De har mange Abonenter. Dagen derpaa modtog jeg til min glade Overraskelse ogsaa Brev fra Dem; det havde jeg slet ikke ventet, jeg veed jo hvormeget De har at bestille. Inderlig Tak fordi De saa varmt og venligt tænker paa mig. De er ogsaa tidt og levende i min Tanke, og seer jeg noget Smukt eller eiendommeligt Nyt, da ønsker jeg at De var hos mig. Nu skal jeg fortælle Dem om mit nærværende Opholdsted, maaskee benytter De det Hele, maaskee forkorter De det, jeg veed jeg er i gode Hænder; De har Takt og Smag.

-- Nu er Sommertiden begyndt, det er en storartet Varme! den største Deel af Dagen luktes for alle Døre og Vinduer at ikke Solstraalerne skulle trænge ind. Kun i den tidlige Morgen og ved Solnedgang kan man træde ud og forfriskes i den stille, yndige Luft. Hvilken paradisisk Deilighed rundtomkring! her er en Fred og Ro, som man kunde unde alle Mennesker. Før Øieblikket er jeg i Besøg hos *Carlo O'Neill*, hvis smukke med Smag og Hyggelighed indrettede Landsted ligger paa Bjerghøiden kun en halv Times Vandring fra *Setubal*; det Stykke Vei herud, snoer sig som det vil og kan, snart mellem høie Mure, snart under Vandledningens Buer, saa over Klippegrund, saa i det dybe Sand, Aloernes favnhøie Blomsterstængler staae i Række som Telegraphstænger, men har praktfuld Form som vare de mægtige Bronze-Candelabrer, og give Land-

skabet et eget malerisk Udseende, kommer her nu en Skare ridende Bønderfolk, tidt to Qvinder paa eet og samme Æsel, da faaer det Hele Liv og Bevægelse. —

Fra min Balcon har jeg den deiligste Udsigt; lige foran løfter sig et stort Palmetræ; et Vandspring pladsker i det murede Basin; Haven sænker sig i tre Terrasser med den rigeste Farvepragt og Forskjellighed af Blomster; selv fra Muurrevnerne skyde Nelliker og Cactus frem, som man hjemme vilde opelske i Drivhuset. Pebertræerne hælde sig som Grædepile hen over de store Vandbeholdninger hvor Guldfiskene svømme og de hvide Aakander groe; en bred Steentrappe fører ned i en Frugthave med store Apelsin- og Citrontræer og denne igjen ind under det hængende Viinløv; strax efter Solnedgang blinke Stjernerne den ene prægtigere end den anden, funklende Ildfluer flyve mellem Træerne, Lysene blinke fra Byens hvide Huse og bag Bugten og de skinnende Sandklitter, strækker sig det store Ocean. Al den Deilighed kan ikke males, ikke gives med Ord. Jeg har endnu kun lidt seet mig om, og dog seet Saameget. Vor Have fører til et stort gammelt Kloster, der staaer øde fra den Tid Munkene joges bort. Her oppe er en eiendommelig romantisk Eensomhed, i den øde Klostergaard, som i den lille Pinieskov og under de gamle Korktræer. Nede i den udstrakte Dal ligger den ene Orangehave op til den anden og foran, oppe paa Bjergryggen, seer man den gamle Festning *Palmela*, der i Afstand minder om Akropolis. Forleden, det var Aftenen for St Antonius Fest, havde man tændt Baal rundt om paa Bjergene og nede i Dalen. Hele Setubal gav et Ildskjær, der brændte Blus i Gader og i Stræder, Børnene morede sig med at springe over de glødende Kul; Trolld-Kjærlinger knaldede, Rakter gik tilveirs; Folk kom med Fløite og med Tromme, der var levende og livligt. Byens største Indtægt er nok fra Orangehaverne og fra den Masse Salt Solen her koger ud af Havvandet; allerede Phønicerne og senere Romerne havde kjendt, ja endogsaa vidst i større Maal at tilegne sig Saltet, det seer man i Resterne af den gamle By *Troja*, der nu, som et *Pompej*, i det Smaa, ligger begravet i Flyvesandet øvre paa den anden Side Bugten; for ikke længe siden fandt man der et heelt Badekammer med *al fresco*. Ikke langt fra *Setubal*, ud mod Oceanet hæver sig det portugisiske *Montserat*; Munkene ere borte, men Klosters Grotte og hele den vilde Eensomhed findes endnu. *Setubal* selv har kun, synes mig, een eneste mærkelig Bygning og det er *Jesu-Kirken.*, men den er een af de smukkeste Smaakirker jeg endnu har seet. Hver enkelt Kolonne herinde dannes af tre andre slanke og smidige Søiler der spiralformig omsnoe hverandre; den nederste Deel af Væggene er beklædt med Porcelains Fliser,

der frembyde Billeder til en heel Legendebog; det kunstigt udskaarne Altar straalere af Forgyldning; mellem Malerierne findes to af Portugals største og meest berømte Maler *Gran Vasco*; de forekom mig i Farve og Tegning at minde om *Holbein*. --

- Troer De at denne lille Skizze kan have nogen Interesse? Hils vore fælles Venner, og har De Tid, som jeg veed at De har Hjertelag, da glæd mig med Brev, jeg hører ikke tidt hjemme fra, og danske Aviser seer jeg kun eengang om Maanedn, jeg faaer dem med Dampskibet fra en Ven i Bordeaux. Scharff er vel med Eckard paa Reise, og ikke i Wien men i Paris. Alt staaer vel godt hos Henriques; for ikke længe siden skrev jeg til Fruen et langt Brev, strax efter at jeg modtog en Skrivelse fra hende. Et Brev fra Kjøbenhavn her til bruger 10 Dage og der gaaer saaledes henved en Maaned fra man skriver til man igjen kan høre fra sine Kjære. Nu Gud med Dem! Deres hjerteligt hengivne H. C. Andersen

E.S. Alle Breve gaae endnu som før til vor danske Konsul Georg O'Neill i Lissabon.

Ødeklostret Brancanes var et tidligere Trappistkloster. St. Antonius' Fest fejredes 13.6. Maleren Gran Vasco (Vasco Fernandes), som Andersen sammenligner med Hans Holbein d.Y. (1497/98-1543), var Holbeins Samtidige og døde vistnok mellem 1541 og 1543. Det lange Brev til Fru Henriques er dateret 2.6.1866.⁹⁾

Efter et nyt Besøg hos Jorge O'Neill, en Udflugt med ham til Aveiro og Coimbra og et Ophold ved Cintra hos José O'Neill, der førte en behagelig Partikuliertilværelse, ventede H. C. Andersen nogle Dage i Lissabon paa Dampskibet Navarro, der kom fra Brasilien. 14.8. gik han ombord og naaede efter en heldig Rejse 17.8. Bordeaux.

Kjære Ven!

Bordeaux den 26 August 1866.

I forrige Uge, saasnart Dampskibet fra Rio Janeiro indtraf i Lissabon, gik jeg ombord og begyndte min Hjemreise. Det første Døgn havde vi høi Sø ude paa Atlanterhavet, men hvilken Storhed, hvilken Pragt! Bølgerne havde en phosphorisk Glands, det var som bares Fartøiet over et Ildhav. Da vi kom under Cap Finisterre blev det stille Veir; hele den spanske Sø laae som et sagte svulmende Klæde. I Fredagsaftes kom jeg til Bordeaux hvor mine mange Venner kappes om at gjøre mig Opholdet behageligt; imidlertid reiser jeg overmorgen nordpaa, og om Gud vil er jeg om ikke mange Dage i Danmark. Jeg glæder mig særdeles dertil. Hils vore fælles Venner.

Deres hengivne H. C. Andersen

Med Brevet fulgte Udklip af fire Bordeaux-Aviser for 26.8.: *Courrier de la Gironde*, *La Gironde*, *La Guienne* og *Journal de Bordeaux*, der alle omtaler Andersens Besøg i Byen, og hvis Meddelelser for alle fires Vedkommende er forfattet af en ung Ven og Beundrer, Botanikeren og Mykologen Georges Amé.¹⁰⁾ Brevet blev refereret i *Figaro* Nr. 23, 2.9. under Rubrikken *Fra alle Lande*.

29.8. rejste Digteren hjem fra Bordeaux over Paris, Köln og Hamburg og var 9.9. tilbage i København. Han tog direkte ud paa Landstedet Rolighed ved Kalkbrænderiet paa Østerbro; det ejedes af hans trofaste Ven, Grosserer Moritz G. Melchior, gift med Vekselmægler Henriques' Søster Dorothea. Watt var paa dette Tidspunkt (sidst i August) rejst til Rusland i Anledning af Prinsesse Dagmars forestaaende Bryllup med Storfyrsttronfølgeren, den senere Czar Alexander III, og han skildrede sine Oplevelser i en Række Korrespondancer til Dagbladet, der optryktes i Bogen *Breve fra Rusland* (1867). Andersen havde 17.9. forgæves søgt ham paa hans Kontor. Selv begav han sig paa en lille Efteraarsrejse, var 29.9.-5.10. paa Holsteinborg, 5.10.-20.10. paa Basnæs, 20.10.-26.10. igen paa Holsteinborg, 26.10.-28.10. i Sorø, hvorfra han vendte tilbage til København. Han havde fundet en ny Lejlighed paa Hjørnet af Lille Kongensgade og Kongens Nytorv, i Huset hvor indtil 1856 Konditor Mini (fra 1866 *Stephan à Porta & Comp.*) havde Lokaler i Stueetagen; Husets Ejer var Konditor og Restauratør Gaudenz Gianelli (ca. 1824-87). Det kgl. Teater var saaledes hans Genbo. Andersen havde her to Værelser paa 3. Sal hos Fotograf Frøken Thora Hallager (1821-84), flyttede ind 28.10.1866 og boede her til 16.6.1869.

Kjære Ven!

Basnæs ved Skjelskjør 16 October 1866.

De er en trofast Sjæl! tak fordi De saa varmt tænker paa mig, tak fordi De strax ved Deres Hjemkomst, uagtet De har Meget at bestille, dog glæder mig med Brev. Havde jeg vidst hvor De var at finde i det russiske Rige, da havde De faaet en Skrivelse fra mig, men Ingen kunde sige Besked og da jeg en Dag kom ind til Byen, (De veed maaskee at jeg ved min Ankomst der, boede ude hos Grosserer Melchiors og derfra er taget her ud paa Landet), søgte jeg Deres Huus for at høre lidt om Dem, men jeg kom, uheldigviis paa en Tid, da Døren var lukket, Alle borte. Nu først: velkommen hjem! jeg glæder mig ret til at tale med Dem; jeg har faaet en Bolig paa Kongens Nytorv i Gaarden hvor Mini boer i Stuen, mit nye Hjem ligger altsaa paa Deres Vei til den danske Skueplads. – Mit forrige Brev fik De fra Bordeaux, der blev jeg hos de mange

opmærksomme Venner, omtrent 14 Dage, hvorimod kun et Dogn i Paris; jeg hørte senere at man der havde ventet mig og det til Fest og Glæde; jeg tog Fart over Köln og Hanover, blev paa tredie Dag i Hamborg, jeg vidste ikke da at Choleraen der var netop paa sit Høieste, man har sagt at der døde 100 paa een Dag, jeg var uvidende derom og følte ingen Ulempe. – Over Fyen gik nu Reisen og jeg fornåm at jeg har Venner ogsaa i min gamle Fødeby Odense. Deilige Dage tilbragte jeg derpaa ude hos Melchior, men jeg fik ikke skrevet Noget og har paa hele Reisen kun samlet og tegnet op; nu derimod paa Basnæs og Holsteinborg er jeg Flittigheden selv; helst vilde jeg og Hr Reitzel ønske det samme, at jeg fik beaandet paa Papiret de mange „Eventyr og Historier“ jeg har Spirerne til, men Musaen lader sig ikke kommandere, hun vil at jeg udarbejder mine Reise-Erindringer og af disse er snart Halvdelen sat paa Papiret; det vil vare endnu en lille Tid før jeg bringer *Dem* mit Bidrag til „Figaro“, men det kommer og det kommer oftere, De er jo forvisset om min Deeltagelse. Vil De nu ogsaa være saa venlig at tegne mig for Bladet, fra Octobers Begyndelse; og sende mig de Nummere der ere udkomne til Søndagen den 28 October, da er jeg sikkert i Byen og boer, som sagt, i Condittor Minis Gaard, 3die Sal. – Meget har jeg at fortælle Dem; tidt har De været i min Tanke; jeg har ønsket at vi havde været sammen; mon vi ikke skulle engang komme paa Reise, i det mindste mødes i Paris; jeg har denne Gang begyndt at synes bedre om denne By end tidligere; dersom Boghandler Hetzel bliver ved sin Bestemmelse at udgive paa Fransk et Par af mine Bøger, da tager jeg maaskee i Vaaren et lille Spring derover. Hils Henriques, Billes, Edgar Collin, Hansen og alle fælles Venner fra Deres inderlig hengivne

H. C. Andersen

Sammen med sin Broder Carl (1833-1911) var Theodor Reitzel (1828-1906) Andersens Forlægger. Under Portugalsrejsen havde Digteren faaet Ideen til Eventyret Skrubtudsens og havde arbejdet paa Portnerens Søn. Foreløbig var han dog mest optaget af sine Oplevelser i Portugal; Dagbogen 14.10.: „jeg har idag skrevet en Deel paa Portugals Reisen“. Nedskrivningen var begyndt 2.10. paa Holsteinborg og fortsattes flittigt paa Basnæs; Brudstykker tryktes i Figaro Nr. 35 (25.11.1866) og Nr. 50 (10.3.1867); H.P.Holst fik et Kapitel til sit Tidsskrift For Romantik og Historie (I, 1868, S. 325-35). Den egentlige Renskrift paabegyndtes imidlertid først i Juli 1867 paa Basnæs og sluttedes først paa Frijsenborg 21.8.1868. Et Besøg i Portugal udkom omsider 19.11.1868 i Reiseskizzer og Pennetegninger, 1868, S. 117-93 (= Samlede Skrifter, 1. Udg., Bd.

28). En Særudgave af Rejsébogen forelaa først 100 Aar senere (1968), udg. af Poul Høybye.

Imidlertid var det planlagte Eventyrhefte blevet færdigt i Løbet af Efteraaret 1866. 11.12.1866 udkom Nye Eventyr og Historier. Anden Række. Fjerde Samling, der indeholder Gjemt er ikke glemmt, Portnerens Søn, Flyttedagen, Sommergjækken, Moster og Skrubbudsens; Flyttedagen og Sommergjækken havde været trykt tidligere. Allerede 14.7. havde Andersen skrevet hjem fra Portugal til Henriques: „Jeg skal være een af Figaros Abonenter saa snart jeg naaer Hjemmet“.¹¹⁾ Maleren og Tegneren Lorenz Frølich havde søgt at interessere sin Forlægger i Paris, Jules Hetzel (1814-86), der havde skrevet Teksten til en Række af hans Billedbøger om Mlle Lilis Oplevelser, for at udgive Andersens Eventyr paa Fransk. Digter, Illustrator og Forlægger havde haft et Møde i Paris 11.4.1866, og det var Mening, at Frølich skulde tegne Billeder til Bogen. Men af økonomiske Grunde blev Planen opgivet.¹²⁾ Hansen er Forfatteren og Oversætteren P.Hansen.

Allerede 18.10. modtog Andersen „tre Numre af Figaro i Krydsbaand“, og Ugen efter kom der endnu et Nummer. Da han kom hjem til København, fik han Besøg af Watt; „læste for ham af Reisen og lovede ham et Stykke til 'Figaro'“ (Dagbogen 11.11.); det blev afleveret 19.11. og kom som nævnt 25.11. i Bladet; Stykket svarer til Kap. III i den fuldstændige Rejsebeskrivelse.¹³⁾ I Figaro Nr. 39 (23.12.1866) fik det nye Eventyrhefte „en smuk Kritik“ (Dagbogen). Juleaftensdag tog Digteren paa Juleferie til Basnæs og kørte 30.12. fra Basnæs til Holsteinborg for at fejre Nytaar dør. Til Figaro Nr. 40 (30.12.1866) havde han bidraget med Digtet „Epilogen“. Figaros Tekst gaar uændret igen i Samlede Skrifter.¹⁴⁾

Holsteinborg ved Skjelskjør den 31 December 1866.

Kjære Ven!

Glædeligt Nytaar! jeg skriver i det Aaret ender, jeg har Trang til at trykke Deres Haand og sige Dem Tak for al den Deeltagelse, den trofaste Hengivenhed, De, den Yngere, har viist mig i det henfarne Aar. Det var for mig et rigt Aar, jeg fløi gennem Holland, Belgien, Frankrige, Spanien og Portugal, en lignende Flugt kan jeg ikke tænke mig i det nye Aar; jeg var hos Venner og følte mig hjemlig ude; det gjentages neppe, og dog har jeg den Fortrøstning at det nye Aar ogsaa vil oprulle noget Nyt, Godt og Skjønt for mig, maaskee forunde mig et Udødeligheds Besøg af min Musa. Dem, kjære Ven, ønsker jeg Bevarelse af Sundhed og godt Humeur, jeg troer at De hører til Lykkens Børn,

for hvem alt Godt og Glædeligt vil trives. Jeg tænker paa at besøge Paris kort for Udstillings Tiden, mon vi mødes! det vilde være morsomt.

„Figaro“ modtog jeg iaftes her paa Holsteinborg, jeg havde skrevet til Postmesteren i Skjelskjør om at sende mig her alle Breve som indtraf. Mit lille Digt: „Epilogen“, forekom mig lidt for ubetydeligt, det Øvrige jeg læste interesserede mig; i den næst sidste Strophe skulde staae „den lægger sin dybtføjte Tak ind i / Epilogen“ men det er ikke værd at rette, da Meningen ikke har lidt, men kun Versemaalet; det hele Vers er glemt før næste Søndag. I Januar skal De imidlertid faae et Blad med Blomst ved, om jeg saa maa sige, et Brudstykke af Reisen i Portugal. Før ind i Januar kommer jeg ikke til Byen. Igaar tog jeg fra Basnæs til Holsteinborg og bliver her til den 4 Januar, saa reiser jeg igjen til Basnæs og bliver flere Dage, før jeg, maaskee over Sorø, søger hjem til den store By. Hils Hansen fra mig, det vilde glæde mig om han kom i Stemning til at gjengive det engelske Digt: Nord og Syd. Hils hos Henriques og hos Melchior; faaer De Tid, da send mig et lille Epistel, som en Prøve paa det nye Aars Solskin og Viol-Duft. I Dag sneer det; alle Herrerne ere paa Jagt, iaften sige vi det gamle Aar Lev vel og ved Midnat banker det nye Aar paa! hvad mon det skjuler bag de verdensstore Vinger? ganske vist endnu flere Abonenter for „Figaro!“ – Nu Lev vel kjære Ven!

Deres hjerteligt hengivne H. C. Andersen

E.S. I dette Brev er Intet for „Figaro“, det tilgiver De; naar jeg selv kommer, bringer jeg, som sagt, det friske, grønne Blad med Blomst.

Næste Prøve paa Bogen om Portugals-Rejsen kom dog først i Figaro Nr. 50 (10.3.1867). Det er Rejsebogens Kapitel IV.¹⁵) H. C. Andersen kørte 4.1.1867 fra Holsteinborg til Basnæs, opgav Sorø og rejste 11.1. direkte til København. Under sit Ophold i Rom i Maj 1861 havde han gjort Visit hos den syge engelske Digterinde Elizabeth Barrett Browning (1806-61), der døde 29.6. samme Aar. Besøget inspirerede hende til Digtet *The North and the South*, som slutter hendes sidste Bog *Last Poems* (1862). Digtet er aftrykt i *Mit Livs Eventyr*.¹⁶)

10.3.1867 var Andersen „hos Watt, der paa Torsdag reiser til Paris“. Næste Dag fik han tilsendt Watts nye Bog Breve fra Rusland med en venlig Dedikation.

Kjære Ven!

Kjøbenhavn den 11 Marts 1867.

Tak for den tilsendte Bog og Tak for den velvillige, rigtigt valgte Benaevnelse for mig i de skrevne Ord; jeg er tilvisse Deres „oprigtige Ven“,

som De benævner mig, jeg har fra vort første Møde følt mig tiltalt af Deres aabne Væsen, den smukke Dygtighed hvormed De har vist at bære Dem selv frem i Verden, selv gjennem tunge Søer. Jeg tager levende Deel i Deres Velværen, og ønsker at jeg var anderledes stillet end jeg er for at kunne vise mit venskabelige Sindelag. – Reis nu glad til Paris, føl Dem sund og glad der; jeg hører jo snart fra Dem og efter de Efterretninger jeg erholder tager jeg min Bestemmelse; Sundheds Tilstanden og Dyrheden i den store Verdens By vil jo være det som bestyrker eller slapper Lysten hos mig til at komme der allerede i April. Hils Frøhlich, som De jo leverer Vedlagte, hils ogsaa Asger Hammerik og andre af Vennerne De møder. Lev hjertelig vel!

Deres hengivne H. C. Andersen

14.3. rejste Watt til Paris som Korrespondent til Dagbladet og Figaro; Verdensudstillingen aabnede 1.4. Watt medbragte et Brev til Lorenz Frølich, der med Afbrydelser boede i Paris 1851-75; Brevet er dateret 16.3.1867.¹⁷⁾ Frølich var ifærd med at illustrere Femten Eventyr og Historier af H. C. Andersen, der udkom 12.12.1867, og Andersen udtrykte sin Glæde over de Tegninger, han allerede havde set, og foreslog, at Udvalget paa Fransk med Frølichs „yndige Billeder“ blev dediceret til George Sand. Dette Udvalg udkom imidlertid (som allerede omtalt) aldrig. Asger Hamerik studerede i denne Vinter Instrumentation hos Hector Berlioz i Paris.

Kjære Ven!

Kjøbenhavn den 5 April 1867.

Tak fordi De saa snart skrev mig til, jeg veed jo hvor optaget Deres Tid er, at De har at levere til „Dagbladet“ og til „Figaro“. De maa være i stor Travlhed og blive uendelig træt og dog er De for mig løbet om i forskellige Hoteller og har givet mig Besked; De har ret viist Deres Ordholdenhed og Venskab for mig. Med megen Begjærighed læser jeg hvad De meddeler i „Dagbladet“, det er, som Alt hvad De skriver, livligt og beskueligt; jeg og Deres nærmeste Venner, som kjende Deres Kjærlighed for Paris faae af den Skildring De giver, et levende Billed men det lokker ikke, det er som om De selv ikke følte Dem henrevet men trykket og træt. Man faaer ikke sin Lyst til at komme der opildnet, jeg i det mindste faaer ligesom en Slags Frygt, men om Gud vil, jeg kommer dog, og vil nu i næste Uge tage Fart, vi mødes i Paris og til det glæder jeg mig! jeg haaber at vi ofte sees. De skriver at i Hotel Louvre koste to Værelser 16 Frank og ville stige til 24 Frank daglig, men da maa et enkelt Værelse i fjerde Etage dog neppe overstige 6 Frank og

det vil jeg gjerne give, en reisende Landsmand som jeg nyligt talte med og som kom lige fra Paris, forsikkrede at han fra Hotellet selv vidste at Priserne blev kun lidt forhøiede og at det samme var Tilfældet i *Hotel Maurice*, rue Rivoli, at jeg *der* vistnok i tredie eller fjerde Etage fik et godt Værelse for 5 a 6 Frank under Udstillings Tiden: Vil De der spørge om det er saa, ellers tager jeg ind i Hotel Bergeres, rue Bergeres og vil jo der i *tredie* Etage erholde et Værelse for 5 a 6 Frank (med Service?) Om Gud vil, reiser jeg paa Onsdag (den 10de) fra Kjøbenhavn, kommer da, rimeligviis til Hanover Torsdag eller Fredag (den 12); forund mig da at finde *der* paa Posthuset et Brev poste restante hvori De siger mig til hvilken Priis jeg, helst i tredie, ogsaa i fjerde Etage, kan faae et Værelse i *Hotel Maurice*, eller *Hotel Louvre*; jeg skriver da strax til Dem for at sige min Bestemmelse om jeg vælger der eller der, eller gaaer i Bergeres. Ja, jeg plager Dem meget, men De er mig jo en virkelig Ven og vil i al Deres Travlhed vide at finde Tid. Jeg glæder mig til at see Dem, glæder mig til at tale med den kjære Frølich og hans elskværdige Frue, lære lidt mere at kjende vor kjække musikalske Ven Hammerich og endelig at drive om som var jeg heel saa ung som mit Hjerte er det. Min anden April blev en sand Festdag. Da jeg om Morgenens kom ind i min Stue stod der et stort smukt nøddetræes Skrivebord fra Fru Melchior og Fru Henriques, Blomster og Statuetter fulgte med Brev ved Brev. Jeg fik vist en halv Snees Bouquetter og Urtepotter med Roser og Sirener. Et Par Telegrammer, eet oppe fra Sverrig, hjertelige Hilsener fra svenske Venner. Middagen feiredes hos Melchiors hvor en smuk Sang af P. Hansen blev afsjunget. Melchior, Ploug og Bille holdt Taler. Jeg besøger med stor Fornøielse Italienerne, Barytonisten Padilla er en udmærket Sanger og med dramatisk Begavelse. Signora Sarolta – ja, det er godt at De ikke seer denne omfavnelig, deilige Qvinde, baade Høedt og jeg er væk, men jeg er jo ogsaa kun 22 Aar. Paa Udstillingen er flere smukke Billeder, forunderlig naturtro er et Søstykke af Neumann, en Prosession af Sonne og Nonner i Klosterhaven; der er Stemning deri! mislykket forekommer mig derimod det Billed han har givet af Ingemann, som modtager Sølvhornet. Fra Hanover skriver jeg Dem til og siger Dagen jeg indtræffer til Paris og hvor jeg tager ind. Vi sees og samles, det regner jeg betydeligt til min Pariser Glæde. *Een* eller fire Uger bliver mit Ophold der.

Hjerteligst H. C. Andersen.

(i Marginen:) Hils Landsmænd og Venner!

Lorenz Frølich havde siden 1855 været gift med Carolina (Lina) in de Betou. Det italienske Opera-Gæstespil i Casino aabnede 25.3. med Verdis

La Traviata; Andersen hørte 31.3. Donizettis Don Pasquale, 3.4. Verdis Rigoletto. Mariano Padilla y Ramos (1842-1906) var en udmærket spansk Bariton, der igen 1869 optraadte i København. Signora Sarolta var Ungarer af Fødsel og havde sunget i flere europæiske Hovedstæder. Paa Foraarsudstillingen paa Charlottenborg, der aabnedes 1.4., var der flere Søstykker af Carl Neumann; her tænkes vist paa „Skibe under Land efter en Byge“, der belønnedes baade med Udstillingsmedaljen og med Neuhausens Præmie, og som købtes af Den kgl. Malerisamling. Blandt Billeder af J.V.Sonne har Andersen fæstnet sig ved „Nonnerne spasere i Klosterhaven. Rom“ og „Aften i Rom. Sakramentet bringes en Syg“. Sonnes Billede af Ingemann, der paa sin 70-Aars Dag modtager de danske Kvinders Guldhorn, malet til Orla Lehmanns Serie af Digterbilleder, hænger nu paa Frederiksborg-Musæet.

11.3. Kl. 11 kørte H.C.Andersen til Banegaarden, overnattede samme Dag i Odense, d. 12. i Hamburg; 13.3. kom han til Hannover og fandt dør Brev fra Watt. I Hotel Bergères havde han tidligere boet (21.1.-20.3.1863).

Kjære Ven!

Hanover den 13 April 1867.

I Torsdags Middag forlod jeg Kjøbenhavn og var om Aftenen i Odense, næste Dag, igaar, naaede jeg, over Land, Hamborg og er nu i Eftermiddag her i Hanover og har strax erholdt Deres Brev. De er mageløs god og trofast, jeg kan ikke nok takke Dem, De er en sand Ven, jeg flyver Dem bestemt om Halsen naar vi nu, om Gud vil, snart mødes. Jeg vil indrette min Reise saaledes at jeg indtræffer i Paris nu paa Tirsdag-Morgen, (den 16de) helst søgte jeg til Grand Hotel, men da jeg er uvis om det er Grand Hotel i Rue rivoli eller paa Boulevarden, De nævner, vælger jeg det skikkelige *Bergiers* og beder Dem endnu at gaae derhen og mælde min Ankomst, om jeg for 5 Frank kan faae et Værelse til Gaden, naturligviis helst i tredie Etage, siig Verten Dagen jeg kommer. Jeg har boet der før og anbefalet mange Landsmænd at søge dette Sted. Skriv et Par Ord og giv Portneren, at jeg kan vide hvor vi den Dag træffes, jeg kommer om Morgen. Jeg haaber at vi sees ofte og blive endnu mere kjendt med hinanden; jeg skatter Dem meget! De er mig en begavet kjær, yngre Ven! – Hjemreisen gjør vi vel sammen, jeg troer og haaber paa Fred og gode Dage. Hils Hammerich og andre Landsmænd. Ven-skabeligst
ihast! H.C.Andersen

E.S.

Den sidste Middag i Kjøbenhavn var jeg sammen med den fortræffelige Sanger Padilla, som Henriques havde indbudt; han er et særdeles

dannet, elskværdigt Menneske. Fra Henriques, Melchiors og Bloch har jeg Hilsner til Dem. Figaro omtales særdeles vel, det vil vel behage Dem, som Fader, at høre, Eckardt reiser til Wien, hans Frue med Frøken Petersen, Sophie Price, Valdemar og Scharff besøge Provindserne. Scharff kommer ikke til Paris, som Eckard er glad ved, da det er en farlig By for unge Mennesker! Jeg trøstede med, at jeg vovede det uagtet jeg kun er 22 Aar.

Det truede i Foraaret 1867 med Krig mellem Frankrig og Preussen paa Spørgsmaalet om Luxemburg, men Faren drev denne Gang over. 10.4. havde Andersen hos Henriques været til Middag sammen med Paddilla, der „sang fra Bladet Liden Kirsten og Weyses Romancer“ (Dagbogen). Bloch er Maleren Carl Bloch. Lauritz Eckardt var gift med den talentfulde Josephine, f. Thorberg, der hørte til Det kgl. Teaters førende Skuespillerinder. De øvrige i Brevet nævnte var Balletfolk. Danserinden Johanne Petersen (f. 1844) var knyttet til Det kgl. Teater 1861-83; Sophie og Valdemar Price var Juliette Prices Søskende. Sophie forlod Balletten 1870; Valdemar, beundret f. Eks. som Junker Ove i Et Folkesagn, var ansat ved Teatret 1857-1901.

15.4. kom H.C.Andersen til Paris, hvor Watt havde sørget for Værelser. Han blev i Byen til 9.5., besøgte næsten daglig Verdensudstillingen, der senere inspirerede ham til Eventyret Dryaden (1868), gæstede flere Gange Lorenz Frølich og var omtrent daglig sammen med Watt, som i fuldt Maal nød Livet. Allerede 17.4. staar der i Dagbogen, at Watt „fortalte mig mange vilde sandselige Historier. Jeg fik et dybt Indblik i Pariserlivet“. Watt prøvede ogsaa flere Gange at faa ham med „paa Lystighed“, men Digteren stod imod, og hen paa Slutningen af Opholdet, da han allerede var „kjed af Paris“ (Dagbogen 1.5.), skriver han 4.5.: „traf Watt, der ikke længer synes at have det Kameratlige hvor med han mødte mig, skal jeg glæde mig derover og burde takke ham, eller vor Herre? Jeg holder imidlertid meget af ham, men han dykker lidt for ungdommeligt kjækt ned i Mosedyndet“. Venskabet holdt dog.

1.5. havde Skandinavisk Forening arrangeret en Fest i Palais royal for H.C.Andersen, der blev hyldet i Sang og Tale og som kvitterede med at læse „Sommerfuglen“ og „Det er ganske vist“. ¹⁸⁾ I det følgende Brev, som ejes af Direktør Robert Watt Boolsen, nævnes nogle af de Danske, han traf i Paris: Kammerherre F.H.Wolfhagen, tidligere Minister for Slesvig, nu Præsident for Danmarks Deltagelse i Verdensudstillingen; Grosserer L.J.Grøn, gift med Ada, f. Courtois; Hartwick (Andersen kalder ham ogsaa Hartvig) var en i Paris bosiddende Landsmand, der havde

skrevet en Sang til Festen i Palais royal; John Meinertz (1841-67) var en ung Assistent, der samme Aar døde i Havana af gul Feber. 18.10. erfarede Digteren hans Død og skriver i sin Dagbog: „Hvor var han livsglad i Mai i Paris“. I Paris havde han ogsaa været sammen med sin Ungdomsven, den danskfødte Urfabrikant Jules Jürgensen (1808-77), der boede i Le Locle i Schweiz, og som Andersen nu var paa Vej til. 9.5. rejste han fra Paris, kom Dagen efter til Neuchâtel, blev her fire Dage og var hos Jürgensens i Le Locle 14.5.-27.5.

Locle, Canton Neuchatel, Suisse, den 15 Mai 1867.

Kjære Ven!

Tak for al Deres Hjertelighed og Velvillie mod mig i Paris; De er saa aaben, saa ungdomsfrisk, gid at jeg saae mig istand til engang at vise hvor hengiven jeg er Dem. Reisen til Dijon og Dagen der paa til Neuchatel, var meget trættende i det varme Veir; her kom jeg gennem den næst største Tunel i Frankerige (4100 Metres), da jeg saa mod Aften naaede Jurabjergene fulgte Tunel paa Tunel, Indtrykket fra denne Fart har jeg lagt ned i et lille Digt:

I Jurabjergene.

Hen ad Bjerge, gennem Bjerge
 Knap en Fod fra Afgrunds Randen,
 Flyver jeg med Banetoget
 I den maaneklare Nat,
 Gjennem lange mørke Tunler
 I en iskold, fugtig Luftning
 Ud igjen, høit over Byer,
 Dybt i Dalens Mørke sat.
 Lysene dernede blinke
 Ovenover lyser Himlen,
 Nyet tændt og alle Stjerner,
 Seer jeg i min vilde Flugt.
 Gjennem Bjerge, over Bjerge,
 Som en Fugl jeg dristigt flyver,
 Verden, Livet, Gud, det Hele
 Hvilket Eventyr! hvor smukt!

Fra Fredagften til Tirsdagmorgen blev jeg i Neuchatel, hvor jeg i Hotel Bellevue havde et smukt Værelse i første Etage med en Balcon

ud til Søen, hele Alperækken strakte sig foran mig; det var aldeles Sommer, næsten for varmt, Aftnerne saa smukke, een af disse har De her:

I Neuchatel.

Der var paa Himlen ikke en eneste Sky,
 Det var Maaneskin i den stille schweitzer By;
 Paa Søen kom en Baad med Fakler og Musik,
 Det var en Stemningens varme Øieblik,
 Man følte sig saa hjemlig, saa barneglad,
 At man i sin Glæde om Guds Evighed bad.

Igaar Morges forlod jeg Neuchatel og kom paa Banegaarden i Vogn med Jurgensen, som jeg besøger, og som da kom lige fra Paris; heroppe er aldeles Foraar, vi ventede begge at kun Stikkelsbærbuskene vare udsprungne og saa pranger allerede Bøgen i sit friske Grønne, Græsgange myldre med hvide og gule Blomster, men Qvæget er endnu paa Stalden [;] først i næste Maaned, er det den antagne Tid at det kommer ud og Klokkerne klinge over Bjerg og Dal. Alt tyder jo nu paa Fred og jeg kan tænke at der komme dagligt flere og flere Fremmede til Paris; igaar fik jeg Brev fra Fru Melchior, hun skriver at Redacteur Bille, i disse Dage tager til Paris, han kommer alene, hans Frue er ikke med. Italienerne gjøre vedvarende stormende Lykke og de to Primadonnaer have hver sit Parti og kappes med at kaste Blomster til deres Tilbedte, det skal være en heel Blomster-Udstilling, Blomsterne føres derhen i store Kurve. Al den Herlighed er nu forbi naar vi komme der. Ja naar vender De hjem? Og mon vi mødes endnu engang paa Landeveien? Vær saa elskværdig, naar De modtager dette Brev, at skrive et Par [Linier] og send dem til mig i *Locle* (Canton Neuchatel, Suisse) jeg bliver her sikkert til Mandag Aften eller Tirsdag Morgen; om Reisen da gaaer i en Fart hjemad eller jeg endnu en 8 Dage flagrer om her i Bjergene veed jeg ikke sikkert. En Tjeneste beder jeg Dem om. Før jeg forlod Paris købte jeg de sex Nummere der vare udkomne af *L'exposition universelle 1867*, illustrée, hver Uge kommer eet endnu, vil De købe N° 7 og de *efterfølgende*, hver koste $\frac{1}{2}$ Frank, jeg skal strax og redeligt klare min Gjæld for disse naar vi mødes. – Tilgiv dette hastigt henkastede Brev, men da det *ikke* skal trykkes, lader jeg Pennen løbe, som Talen løber naar man mødes; jeg veed, at De tænker venlig paa mig, det ønsker jeg mine andre Landsmænd ogsaa ville og beder Dem hilse, særligt Wolffhagen, Grøn og Frue, Hardvick, Meinertz etc. etc. Siig mig ogsaa, jeg seer nu ikke danske Blade, er der betænkt nogen særlig Festlighed hjemme ved Sølvbryllup-

pet? Naar kommer H.M.Dronningen til Kjøbenhavn? Eller bliver hun hos sin Datter i London? – Lev nu hjertelig vel kjære Ven; hils Hr og Fru Rubens naar de indtræffe til Paris!

Deres hengivne H. C. Andersen.

De to Digte blev trykt i den lille Rejseskizze I Jurabjergene, som stod i Tidsskriftet For Romantik og Historie, II, 1869, S. 81–86.¹⁹⁾ Om det italienske Gæstespil i Casino skriver Fru Dorothea Melchior 11.5.: „Den italienske Opera vedbliver at gjøre stormende Lykke i Kjøbenhavn; for Øjeblikket er Benati, der debuterede som Rosina [i Barberen i Sevilla], Publikums Yndling, ja, hun har været nærvædet at fortrænge Sarolta, og de unge Løver have delt sig i to Partier og søgt at overgaa hinanden i Kampen, hvor der strøedes Blomster for deres Elskerinders Fødder. Benati har en frisk Stemme og er nydelig, men hun kan aldeles ikke spille Comedie, hvorimod baade Sarolta og Padilla have stort Talent“.²⁰⁾ Damen hed Giulia Bennati; selve Brevet kender jeg kun fra Reumerts alt andet end paalidelige Udgave.²¹⁾ – Kongeparret fejrede sit Sølvbryllup 26.5. I London havde Prinsessen af Wales, Christian IXs Datter Alexandra, været alvorligt syg; hendes Moder, Dronning Louise var 17.3. rejst til London for at se til hende. Andersen skriver herom til Edvard Collin 22.4. fra Paris: „Det er, som jeg hører fra Engælændere, meget betænkeligt med Prindsessen af Wales, det syge Been skal være særdeles angrebet, de tale med megen Bedrøvelse derom, Benet frygte de maa sættes af, hun er tilvisse meget elsket. Mon vor Dronning kommer hjem til Sølvbryllupet?, lad mig vide hvad De veed derom, kommer Dronningen ikke da bliver der vel slet ingen Festligheder“.²²⁾ Dronningen kom hjem 22.5. Grosserer og Fabrikant, senere Etatsraad Bernhard Ruben (1829-96), som Andersen gerne kalder Rubens, var gift med Ida, f. Coppel (1845-1913).

Locle, Canton Neuchatel, Suisse. Den 21 Mai 1867.

Kjære Ven!

God morgen! ja, De modtager vist denne Hilsen paa Sengen, efter en behagelig Nat med Hvile og Drømme! i Dag var det min Bestemmelse at reise hjem, og [jeg] havde beregnet at indtræffe Løverdagaften, være med ved Festlighederne den 26de, men det skeer ikke; de sidste Dage har jeg følt mig mindre vel; det er som den stærke Varme i Paris og de anstrængende Vandringer har angrebet mig og her i den kolde Luft, hvor vi nu ideligt have Regn, lader det mig føle at jeg dog ikke længer er 22 Aar, som jeg saa gjerne siger. Jeg har lidt af Tandpine, føler mig slet

ikke vel og maa saaledes udsætte Hjemreisen, om et Par Dage tager jeg ned i den varme Deel af Schweitz og reiser saa i Mag hjemad; mon vi da ikke mødes paa Hjemfarten! det gad jeg nok vide og derfor skriver jeg i Dag; Brevet faaer De i morgen og har De Tid og Stemning, da kan jeg *senest* Fredag have et Par Ord fra Dem og erfare Deres Reiseplaner. Jeg tænker at vi mødes i Hamborg, der boer jeg i Hotel d'Europe, vær saa elskværdig der at spørge efter mig og opgive Deres Adresse, dersom jeg ikke hører fra Dem her i Locle, fra Hamborg kunne vi da maaskee reise sammen hjem. Hvad har De nu seet og oplevet siden vi sidst mødtes? Redacteur Bille er da indtruffet, ligesaa Edgard Collin, hils dem hjerteligt fra mig og siig at Hr *Bille* havde fra Locle faaet et Brev fra mig om *Udstilling[en]*, skrevet paa min Maade, ikke for at optage i Dagbladet, han har *Deres* Skildringer, men for at give ham mit Besyv om den Ting, men da han nu er i Paris selv, opgav jeg det og lægger, som her skrevet staaer, min varme Hilsen til ham. Siden Edgar er indtruffet, antager jeg at han er lykkelig Fader. Er det en Søn eller en Datter? Min elskværdige Landsmand og Vert, Jules Jurgensen beklager meget at han i Paris ikke lærte Dem personlig at kjende, han har med særdeles Fornøielse læst Deres Skildringer af Paris og de have tiltalt ham meget. Han kommer imidlertid i Sommer til Klampenborg maaskee mødes De der, han vil bruge Søbadene. Hvad som vistnok ikke har været saa godt for mit Befindende, er at jeg selv i Bjergene ikke faaer Rolighed nok, man er for elskværdig og opmærksom mod mig, Selskab og Dinéer hver Dag, man vil vise mig Venlighed, det ville de Alle. Seer De Anmelderinden for den berlingske Tidende da bring hende min Hilsen og Tak fordi hun saa smukt har omtalt min Fest. Det fornøiede mig ogsaa den Venlighed hvor med hun omtaler Dem, kjære Ven. Jeg glæder mig til at see Deres aabne, livsfriske Ansigt, haaber at det i Kjøbenhavn ikke skal slaae Folder, at De ikke i Hjemmet, formeget skal længes efter Paris, uagtet jeg godt kan forstaae Deres Stemninger og Natur. Fredag Aften eller Løverdags morgen forlader jeg rimeligviis Locle, og i een af de første Dage i Juni, om Gud vil, seer jeg vore Bøgeskove, Venners venlige Ansigter og hører vist Mere fortælle fra vort lille Hjem, end jeg kan fortælle fra det store Paris og den hele Sviptour. En hjertelig god Morgen, god Opstandelse fra Sengen, god Kaffe, god Middag. Hilsen til fælles Venner.

Deres hengivne H.C.Andersen

Det irriterede Andersen, at han Gang paa Gang i Paris tog Watt paa Sengen, naar han opsøgte ham om Formiddagen. Edgar Collin fik 27.4. en Søn, den senere Assurandør Kaj Jonas Collin (1867-1938). Forfatter-

inden Anna Sønderup (1841-70) havde i Berlingske Tidende Nr. 104, 6.5., refereret Skandinavernes Fest for Andersen.²³) 18.5. havde han faaet Brev fra Fru Melchior; i Brevet var „Udklipning om min Fest, fra ‘Berlingstidende’ og Dagbladet“ (Dagbogen). Mandag 27.5. kom han til Bern fra Le Locle.

Kjære Ven!

Bern den 28 Mai 1867.

Endnu et Brev, siger De! ja, De er saa venlig i min Tanke, at jeg ret har Lyst til at skrive endnu en Gang. I Locle fik jeg Deres seneste Brev og siger Tak for Hilsenerne fra Redacteur Bille, Edgar Collin, Meinertz og Bruun, giv dem Hilsener igjen; om ikke længe mødes vi vel alle i Danmark. Jeg kom da ikke fra Locle før i forgaars, Mandag den 27de. Jeg blev der henved 14 Dage men havde slet Veir, ja i to Dage aldeles Vinter med høi Sneec i Gaderne og paa Bjergene; men vor fortræffelige Landsmand Jurgensen og Venner jeg har i Locle, lod mig kun fornemme en behagelig Tid, den sidste Dag, Søndagen, da Sølvbryllups Festen feiredes i Kjøbenhavn havde vi deiligt Veir. I Haven vaiede Danebrog og ved Middagsbordet drak vi Kongeparrets Skaal; kjørte saa en smuk Tour i Bjergene, ind til den første Grændseby Morteau i Frankerige. Igaar forlod jeg Locle, det var Skylregn hele Dagen; den største Tunel heri Bjergene 6500 Met: maa man igjennem, jeg holder ikke af det lange underjordiske Mørke; endelig over Neuchatel naaede jeg iaftes Bern og i Dag er det saa smukt og sommerligt et Veir at jeg har bestemt imorgen, ikke at gaae til Basel, som jeg tænkte, men over Thun til Interlaken, for at komme ind under Bjergene; det er en Pragt at see dem paa denne Tid i deres Sneec. Gid at De var med, ja alene i denne Aften sad her og saae den Sol- og Sneecpragt. Jeg reiser fra Interlaken over Basel snarest hjemad, men naaer da ikke Hamborg før i Begyndelsen af næste Uge, maaskee skulle vi dog mødes! skeer det ikke, da sees vi i Kjøbenhavn og De glemmer jo ikke at have de illustrerede Nummere af Udstillings Bladet, som jeg i et tidligere Brev opgav Dem. Siig Edgar Collin at jeg i Hamborg boer i Hotel d'Europe og bliver der et Døgn eller to, kommer han igjennem Byen saa seer han nok ind til mig. Endnu engang hjertelig Lev vel!

Deres meget hengivne H.C.Andersen

Bruun er maaske Redaktøren af Hjørring Amtstidende Camillo Bruun, der var i Paris som Korrespondent til Fædrelandet (Dagbogen 20.4.). Dog nævner et Brev fra Paris 22.4. til Edvard Collin Bager Bruun paa Linje med Watts Venner Hans Puggaard og Meinertz; Talen er om Hofbagermester, Dampmøller August Bruun (1817-87).²⁴)

Hjemrejsen varede fra 30.5. til 7.6. Paa Rolighed boede H. C. Andersen hos Melchior 13.6.-16.7. I Løbet af denne Maanedstid besøgte han flere Gange Watt (22.6., 29.6., 3.7.), og denne var til Middag paa Rolighed 27.6. og 3.7. Watt rejste saa 14.7. paa et kort Besøg til Aarhus, men var hjemme Ugen efter (21.7.). I Figaro stod Søndag 14.7. (Nr. 68) en Artikel: „En mærkelig gammel Bog“. Det var Uddrag af Amtskirurg Carl Friederich Reiser: „Historiske Beskrivelse over den Mærkværdige og meget fyrgterlig store Ildebrand 1728“ (udk. 1784). 9.7. gik Melchior ombord i Panserfregatten Peder Skram, der Dagen efter afsejlede til Portsmouth paa Togt som Eksercerskib. Jules Jürgensen og hans Søn Alfred (1842-1913) var kommet til Danmark en af de første Dage i Juli; de boede paa Klampenborg Kuranstalt og spiste 8.7. til Middag hos Melchior paa Rolighed. Edgar Collins Søn blev døbt i Frederiksberg Kirke 9.7. Samtidig døbt lille Kaj Jonas Collins Fætter Laurids Siegfried Hansen, f. 15.10.1866, Søn af Skuespiller ved Casino Carl Hansen (1838-1902) og Laura Catharina Concordia; Skuespiller Hansen var Søn af Kammersanger Christian Hansen og Broder til Fru Magdalene Collin. I 3. Akt af Oehlenschlägers „Axel og Valborg“ afslører Sortebroder Knud, at de Elskende er Daabssøskende og forhindrer derved deres Giftermaal.²⁵).

„Rolighed“ ved Kalkbrænderiet Søndag den 12 Juli [d: 14.7.] 1867.

Kjære Watt!

Endnu er jeg paa „Rolighed“, men om Gud vil flyver jeg Tirsdag Middag til Sorø for at besøge den kjære gamle Fru Ingemann og Torsdag-Morgen gaaer det afsted til Basnæs hvor jeg kun til den 26de finder Familien Scavenius, de reise da til Schweiz. Imorges da „Figaro“ kom saae jeg Deres Uddrag af „Reiser“ og det morede os Alle; vi talte om Dem og De veed at De altid kan være tilfreds med vor Omtale; det er imidlertid ikke ved at læse „Figaro“ at De bringes i min Tanke og at jeg i hast sender Dem denne lille Skrivelse, den jeg jo lovede Dem under Deres Ophold i Aarhus; (jeg vil antage at De erholder den der er jo kun een Robert Watt.) Forleden var Billes herude, da blev der meget talt om Dem, og jeg vilde ønske at De havde hørt hvorledes Bille da og altid taler varmt og smukt om Dem, hvorledes han ret veed at skatte og fremhæve Deres mange gode Egenskaber. Gid jeg var riig nok til at kunne sige: Kjære Watt, skulle vi to flyve et Par Maaneder ud i Verden, og jeg bilder mig ind at De tog der imod, thi De er elskværdig, holder noget af mig og vi kunne i Meget vist godt komme ud af det; ret see med aabne

Øine og ungt Hjerter paa al den Guds Deilighed rundt om!; men nu er jeg ikke riig, ja er kun en fattig dansk Poet, kan altsaa ikke indbyde, for Lykken uventet dumper ned fra Himlen til mig. Grosserer Melchior reiste i Tirsdags Morges med „Peter Schram“ til Engeland, iaftes fik vi Telegram at han efter en heldig og behagelig Reise var indtruffet der; Veien gaaer nu til London og derfra til Paris. Umueligt er det nok ikke at Hr Melchior og Frue i September, med Billes flyve lidt til Schweiz. Jules Jurgensen fra Locle med Sønnen Alfred, spiiste herude forrige Mandag, vi vilde saa gjerne have seet *Dem*, men De var allerede reist. Jeg skrev et Par Ord til Dem, som Tjeneren bragte men vi fik den triste Bescshed, „Hr Robert Watt er reist.“ I Dag vente vi Jules Jurgensen, han glæder sig til at gjøre min Ven Watts Bekjendtskab, da han med saa stor Interesse har læst „Livet i Paris“ som De har tegnet det. Jeg lægger her i Brevet mit Kort, bring ham det paa Bade-Anstalten naar De en Dag kommer til Klampenborg; De vil synes godt om vor schweizer Landsmand og har da i ham et Bekjendtskab naar De engang kommer i Jurabjergene. Tilgiv at dette Brev flyver saaledes ihast fra Tankerne gjennem Pennen og denne løber afsted. Jeg seer Dem tydeligt smile og nikke. Edgar Collins lille Dreng blev godt døbt og fik Navnet *Kai* Jonas Collin; det første Navn vilde Barnets Moder indbilde mig var taget af mit Eventyr: Sneedronningen. Jeg blev ellers med de Andre der, „Fadder“ til To paa eengang. Skuespiller Hansen fra Casino havde ogsaa en Dreng over Daaben, denne Handling var blevet opsat til den lille Kai kunde komme med, saa at de omtrent ere blevne behandlede som Axel og Valborg, heldigviis er det her to Dreng. Men nu lev hjertelig vel! jeg trykker Deres Haand og veed De tænker med Velvillie paa Deres Ven

H. C. Andersen.

Saa forlod Digteren Rolighed, tilbragte 16.7.-18.7. hos Fru Ingemann i Sorø og kom til Basnæs, hvor han fandt et Brev fra Watt fra Aarhus. Fru Ingemann var meget glad for Besøget, men svag og endnu mere döv end før: „Det er meget anstrængende at tale paa Tavle med Fru Ingemann, hun maa læse det flere Gange igjennem og kan tidt ikke kjende Bogstaverne, saa at hun faaer Ordet ud. I den gamle Bygning mellem de store vaade Træer var koldt og efterarsagtig, jeg kom aldeles i daarligt Humeur“ (Dagbogen 17.7.1867).

Kjære Ven!

Basnæs ved Skjelskjør den 20 Juli 1867.

De er isandhed Elskværdigheden selv, De glæder mig altid strax med Brev igjen, saa snart et Par Ord flyver til Dem, tak for Deres trofaste

Sindelag. De modtager denne Skrivelse ved Ankomsten til Kjøbenhavn: velkommen! gid at De maa føle Dem vel der og altid bevare den Livets Skat Gud synes at have givet Dem: Ungdoms Humeuret, jeg har først faaet det i en ældre Alder, efter at store Søer er gaaet over mig, dog imellem dugger en Veemod op, men den hører maaskee til min Poet-Natur. Jeg havde det lykkeligt paa Rolighed, Besøget i Sorø hos den gamle Fru Ingemann satte mig i det nys nævnte Humeur. Jeg fandt den kjære gamle Kone meget svag, høre kan hun ikke, al Samtalen maatte føres paa Tavle; der var saa efteraarsagtigt i det tomme gamle Huus under de store vaade Træer; jeg savnede Ingemann saa meget og dog var det som et lille Solblink at see det Smil, den Glæde der lyste fra den gamle Kones Ansigt ved at see mig. Nu er jeg paa Basnæs hvor jeg bliver til den 26de om det da gaaer til Øster eller Vester, Sønder eller Nord, veed jeg ikke. Snart skal De imidlertid høre fra mig, dog forud, her paa Basnæs haaber jeg at høre fra Dem kjære Ven. Det ligger mig paa Hjerter om det Brev jeg bad Dem besørge til Candidat Møller, som udgiver Bagers Skrifter, er kommet til ham, jeg veed Intet derom; – I Brevet fra Bagger staaer et ondt Ord om en Mand, som længst er død, jeg slettede Mandens Navn ud før jeg afgav Brevet, men strax efter faldt det mig ind at det var bedst den hele Sætning om ham gik ud, da den ikke var af Betydning, men maaskee kunde saare Mandens Børn, om han har nogen, og jeg bad da mundtligt Hr Møller udslette samme, jeg vil troe han har gjort det men er ikke sikker derpaa og vilde gjerne have Vished, jeg tænker imidlertid at havde han glemt det har han efter Modtagelsen af mit Brev ladet det enkelte Blad trykke om. – Skaf mig det at vide og send mig ogsaa Bagers Brev, som jeg nu halv har glemt. At jeg synes at gjøre saa meget Væsen af hvad der vist nok er en aldeles ringe Ting, ligger maaskee i en Slags sygelig Stemning; jeg føler mig tung i Sindet, har en Trang, en Længsel efter at flyve ud i Verden igjen, det jeg ikke tør sige til mine andre Venner, men *De* som selv plages af aandeligt „Bisselæder“ vil forstaae det. Hils venligt Møller, hvis Adresse jeg ikke veed, kun at han boer paa Nørregade. Deres Huusnummer kjære Ven har jeg ogsaa glemt, men Dem finder Posten nok.

Lev vel! Hjerteligst H. C. Andersen.

Cand. phil. senere tit. Professor Vilhelm Møller udgav 1866-67 Carl Bagers Samlede Værker i to Bind; Bd. II indeholder bl. a. Bagers Biografi; i Anmærkningerne er S. 539-43 trykt et Brev fra Bagger til Andersen, dat. Sorø 31.10.1827. Den omtalte Sætning, som ønskedes strøget (og som blev strøget), kan læses i „Breve til Hans Christian Andersen“:

„Høist fortræffeligt finder jeg i „Flyveposten“ Pottemagerens korte, saa at sige bag Coulisserne forefaldende fyndige Replik til Skarnager og Skarnsælger Beeken“.²⁶) Hofboghandler Jens Lorenz Beeken (1786-1841) var kendt som Udgiver af Samlingen „Gravblomster“ (I-V, 1824-29), et Udvalg af Mindevers fra Aviserne, især Adresseavisen. Andersen skriver 2.7. i Dagbogen: „Til Aften kom det pludselig i min Tanke at Brevet fra Carl Bagger var heelt trykt uden Udeladelse af Sætningen om Beeken, jeg blev febril, fik eet af mine sygelige nerveuse Phantasie-Angester, havde en urolig Nat“. 3.7.: „Kjørt til Watt, der skrev til Ludvig [o: Vilhelm] Møller om Bagger-Brevet“. Endnu 5.7. havde han „stor Hovedpine“ i samme Anledning.

27.7. rejste H. C. Andersen fra Basnæs til Glorup, hvor han blev til 7.8. Der var 2.8. kommet et beroligende Brev fra Watt, vedlagt et Brev fra Vilhelm Møller.

Fortræffelige Ven!

Glorup den 2den August 1867.

Imorges, ja det er neppe en Time siden, da jeg fra mit Soveværelse kom ind i Stuen fandt jeg paa Bordet Deres Brev og læste det strax uagtet jeg ikke halv var i Klæderne. Hjertelig Tak for det riigholdige Brev paa en Tid hvori De har saa meget at bestille. Jeg blev glad ved at høre fra Møller, thi det var næsten blevet en Sygelighed hos mig at tænke paa: „han har dog ikke udeladt den Passus i Baggers Brev“, men det seer jeg nu han har, Sagen selv var i sig selv vistnok ringe, det var det Udtryk at Bagger havde kaldt Een en litterair Skarnager og det vilde jeg ikke have at Bornene skulde læse – dersom han havde Born. Jeg fik ogsaa Beskeed fra Møller i Anledning af et Arbeide jeg efter Opfordring havde givet Richardt og som jeg længtes efter Svar paa. Det var saaledes en behagelig Sendelse jeg fik fra Dem. De kan iøvrigt troe at De har stadig været i min Tanke, jeg vilde i forrige Uge allerede have renskrevet og tilsendt Dem det belovede Stykke om „Locte“, men da jeg seer efter i min Mappe er det ikke at finde, det maa være blevet i Byen. Jeg blev lidt ærgerlig, men De skulde ikke lide derunder. I min Tanke havde jeg et dansk Sagn jeg vilde bringe Noget ud af, vise hvorledes der i Overtro altid laae et Korn af Sandhed, Menneskeklogten skulde finde dette ud og faae Syn for Sagn. Jeg havde bestemt det Skrevne for Dansk Folkecalender, men min Ven Robert Watt er *Nø* 1, De skal have det, gid at De nu nogenlunde maa være tilfreds der med og Deres Læsere ligesaa. De faaer altsaa ikke *Locte*, men Vænø og Glænø. Igaar havde jeg netop, til kort før Posten afgik, renskrevet samme, men ikke begyndt paa Brev, dette skriver jeg nu, efter at have modtaget Deres, mit vil De erholde

imorgen Løvedag, altsaa før Deres Afreise til Aarhus. Vil De ikke nok sørge for at Correcturen bliver correct læst. Igaar, Torsdag, tænkte jeg mig at De var ude hos Melchiors, jeg havde netop sendt en Skrivelse, hvori *De* ogsaa forekom, den maatte indtræffe til Middag, men da De ikke nævner samme, saa har De vel ikke været der den Tid, eller allerede afsendt Deres Brev til mig før De kom til Melchiors. Bloch maler altsaa Madonna efter Model og Barnet med. De læser „Spillemanden“, læser den i Drevsens By, der skulde De egentligt læse „At være eller ikke være“ i den Roman groer Silkeborg og hele dens Omgivelse. De vil have det godt derovre, Drevsen er en høist behagelig Vert, der er noget aabent og sundt hos ham som jeg holder af. Hils ham hjerteligt! bring ogsaa min ærbødige Hilsen til Fru Jørgensen. De selv vilde behageligt overraske mig ved om jeg fik et lille Brev, send det kun her til Glorup ved Nyborg, rimeligviis er jeg da afsted, men saa veed den fyenske Postmester hvor jeg er. Det glippede med Lotteriet; jeg vandt ikke en Styver, jeg havde tænkt at Fru Fortuna skulde have rystet nogle Guldmønter ud af Posen saa at jeg kunde, ved Udstillingens Slutning have flyvet endnu engang til Paris og seet Blomsten før den veirede hen. Jeg saae jo egentligt Udstillingen kun i Knop! jeg vilde have flyvet ud med en Ven og det skulde have været ham som Damerne kalder „Robert den Engel“. Men det blev nu til Intet. Fru Fortuna vil jeg skal blive hjemme i Landet og ernære mig redeligt, som man siger. Jeg glæder mig til at see Dem i Kjøbenhavn, sladdre med Dem, fortælle hvorledes det rører sig i mig. Jeg er flittig, renskriver paa mit Besøg i Lissabon, som jeg tænker kommer ud ved Juletid; Regnen skyller ned, det er som sprudler der en Kilde ved hvert Trin jeg gjør i Haven. Gigt har jeg faaet i min høiere Arm, Bisse-læder har jeg i Fødderne, afsted! afsted! lige langt kommer jeg! men der ved mødes vi jo, min kjære Ven.

Deres hjerteligt hengivne H.C.Andersen.

I Fra danske Forfattere, Digte og Skizzer udgivne af Christian Richardt, 1867, S. 13-30 tryktes Kong Saul, Opera af H.C.Andersen. 2den og 3die Act; Digteren fik Korrektur 30.8. Bogen udkom i December og dens Overskud tilfaldt trængende Slesvigere. Det lovede Stykke om Le Locle er den tidligere omtalte Rejseskizze I Jurabjergene. Den kom ikke i Figaro, derimod fik Watt Eventyret Vænø og Glænø, der siges at være holdt som Skaaltale for et Inddæmningsprojekt paa Holsteinborg; ²⁷⁾ det stod allerede 18.8. i Figaro (Nr. 73). Paa Bestilling af Brygger J.C.Jacobsen malede Carl Bloch Den hellige Nat til Bedestolen i Frederiksborg Slotskirke (udstillet 1868). Hilsener sendes til Silkeborgs

Grundlægger, Papirfabrikant Michael Drewsen og hans Husbestyrerinde Fru Jakobine Oline Frederikke Jørgensen, f. Hoff (f. 1827), Enke efter Læge i Silkeborg J. H. Jørgensen, gift 1872 med Læge J. Th. Leerbeck. Robert der Engel er naturligvis inspireret af Operatitlen Robert le Diable (Meyerbeer). Trods al Flid med Renskrivningen paa Portugalsrejsen lykkedes det først at faa denne Rejsebog, Andersens sidste, udgivet i November 1868.

Fra Glorup tog Andersen til Holsteinborg, hvor han opholdt sig 7.8.-21.8. Det følgende Brev er afsendt Lørdag 10.8. (Dagbogen) og kom altsaa til København Søndag 11.8.

Kjære Ven! Holsteinborg ved Skjelskjør den 8 August 1867.

Velkommen hjem fra Oasen paa den jyske Hede, fra Fata Morgana, dybe Skovsoer, sorte Storke og Zigeunere! Det er Søndag naar De modtager mit Brev, altsaa den Dag De tilbringer i Familie-Skjød og ikke besøger andre skikkelige Folk; maa jeg være med at sige god Dag, lade dette lille Blomsterblad falde paa Deres Hjerter, en Hilsen fra Vennen. Jeg blev en otte Dage paa Glorup; Haven der er vistnok een af de smukkeste i Danmark; sidste Tirsdag indviedes *der* endnu et stort Bidrag til Havens Skjønhed, nemlig en mægtig Hængebro, hen over en dyb Kløft, hvor prægtige Ege og Bøge løfte sig. Jeg har gjort Delbanco opmærksom derpaa, saa jeg tænker der kommer vel et Billed af Broen i „illustrerede Tidende“. Nu er jeg igjen i Sjælland paa det smukke, hyggelige Holsteinborg, gaaer igjen ved Stranden og seer over til *Glæno*, Øen som Deres „Figaro“ vil fortælle om.

Det var min Bestemmelse at komme til Kjøbenhavn paa Mandag, men det skeer ikke, man er saa venlig, gjerne at ville beholde mig og jeg har lagt et Par Dage til, om jeg i disse skal glædes ved Brev fra min kjære Robert Watt, veed jeg ikke, han har vist meget travlt de første Dage i Ugen. Ikke sandt? Jeg har det udmærket og dog er der Bisselæder i Skoene paa mig, jeg har Reise-Kløe! det kribler og krabler; dog faaer jeg det ikke ude bedre end jeg har det; men, som jeg nyelig skrev til en Veninde og som hun fandt betegnende, *De* maaskee ogsaa, derfor kan det vel læses to Gange: „Jeg synes tidt, i min bedste Solskins Glæde, at jeg er som en Kanariefugl der sidder i Buur med et stort klart Vandglas om, hvori der svømme Guldfiske, de straale Solen skinner, jeg sidder paa min Pind midt derinde og har baade Fuglegræs og et Stykke Sukker og dog – ja dog – „flyve! flyve –!“ det kribler og krabler i mig. Dog denne Uro og Reisedrift maa De ikke røbe, ikke Mange forstaae den.

Snart flyve Billes afsted, maaskee ogsaa Melchiors! hils dem hjerteligt fra mig! Vil De ogsaa bringe Deres Frøken Søster en Hilsen! tænk selv med Venlighed paa

Deres meget hengivne H.C.Andersen

Glorup store Park, der var blevet forsømt i gamle Grev Gebhard Moltke-Hvitfeldts Tid, havde hans Søn, Grev Adam Moltke-Hvitfeldt (1796-1876) gennem flere Aar arbejdet paa at forskønne. 1862-75 forvandlede Landskabsgartner H. A. Flindt og Gartner Johan Christopher Eltzholt den til et i fynsk Havekunst enestaaende Anlæg. Søndag 4.8.1867 overværede Andersen Indvielsen af den nu forsvundne Hængebro i den sydvestlige Del af Haven, Sophienlund, bygget af Firmact English & Hansen.²⁸⁾ Den ønskede Artikel i Illustreret Tidende, der redigeredes af Boghandler O. H. Delbanco, kom imidlertid ikke; Ugebladet bragte ganske vist 17.11.1867 en Omtale (med Billede) af Herregaarden, men heri nævnes Hængebroen ikke. I et Brev til Fru Axelline Lund, f. Mørch (1836-1918), gift med Historiemaleren F. C. Lund, skriver Andersen 27.7.1867 fra Glorup: „jeg føler mig som Canariefuglen, der om sit Buur har et stort Vandglas, hvori svømme Guldfiske; han er i et Fængsel med forgyldt Levende om sig, han længes efter at flyve, og det gjør jeg ogsaa, flyve mod Syd eller idetmindste over paa det store Udstillingsbord ved Paris, hvor man har Nips fra alle Lande“.²⁹⁾ Watts ældste Søster Caroline (1835-1910) holdt i disse Aar Hus for ham. – Fire Dage efter fulgte et nyt Brev.

Kjære Ven! Holsteinborg ved *Skjelskjør* den 12 August 1867.

„Igjen et Brev!“ siger De nok. De har vist neppe Tid at læse det; vi ere i Begyndelsen af Ugen, da De maa tænke paa at mætte „Figaro“ og vi ere i en Uge i hvilken de franske Venner ere hos os og De altsaa vistnok paa Farten med dem. Jeg kunde ønske at være med, trykke hver i Haanden der elsker mit Fædreland; jeg har imidlertid ikke Kræfter nok til saaledes uafbrudt at tumle mig og da jeg nu sidder godt og man saa venligt og gjerne [vil] beholde mig hvor jeg er, bliver jeg her og det maaskee endnu hele denne Uge. Jeg var imidlertid med Tankerne hos Dem. Forleden læste jeg her ved Aftensbordet: „Vænø og Glænø“, jeg sagde at det kom i „Figaro“, derved kom *De* og „Bladet“ paa Tale og da man forleden mellem mine til Posten henlagte Breve saae eet med Udskrift til „Robert Watt“, blev der sagt, at havde man vidst at jeg skrev Dem til vilde man ved mig have bedt Dem om at tegne *Grev Holstein Holsteinborg mellem Subscriberterne*, nu vilde man henvende sig til een eller anden

Boghandler, jeg svarede at det ikke behøvedes, jeg skrev Dem snart til igjen og skulde da mælde det. Vil De derfor lade Figaro fra første August komme til Holsteinborg ved Skjelskjør, sendt som andre Aviser sendes.

De har vel moret Dem godt i Jylland; De har en Hilsen til mig fra Drevsen, De selv længes, som jeg efter at flyve ud i den vide Verden, ja alt dette kan jeg jo besvare mig selv med *ja!* – Seer De Melchiors eller Billes, da hils paa det hjerteligste, ligesaa Bloch! Men De har ikke Tid at læse Breve, jeg vil ikke plage Dem. Et hjerteligt Haandtryk,

Deres Ven H. C. Andersen

De franske Deputerede Théodore Morin (1814-90) og Vincent Piccioni (f. 1812), der begge havde taget til Orde for, at Nationalitetsprincippet gennemførtes for Nordslesvigs Vedkommende, samt 12 franske Journalister gæstede i Dagene 12.8.-18.8. København, hvor der blev gjort stor Stads af dem. 19.8. fik H. C. Andersen paa Holsteinborg „fra Robert Watt ‘Figaro’ deri Vænø og Glænø“. Og 21.8. rejste han tilbage til Hovedstaden. Som det ses af de sidste Breve, havde han ingenlunde faaet tilfredsstillet sin Rejselyst for Aaret 1867. I Brev til Fru Melchior 27.7.³⁰⁾ – og til Fru Henriques Dagen efter ³¹⁾ – røber han, ligesom i Brevet til Axelline Lund – sit brændende Ønske om endnu engang at besøge Udstillingen i Paris. Fru Henriette Collin, der maa have læst Brevet til Fru Lund, hvis hun ikke har faaet et (nu tabt) af lignende Indhold selv, og som morede sig over „Kanarieflugten i et Basin med Guldfisk“, skrev 5.8.: „Flyv ud! – spar ikke saameget paa Skillingen, der er jo nok af dem!“ ³²⁾ Det syntes Andersen nu ikke, og i Lotteriet var der som sædvanlig ingen Gevinst til ham. Men to Dage efter, at han var kommet til København, blev han kaldt til Grosserer Melchior: „det var Bøn om at reise til Paris, om han maatte betale den, det blev en Hemmelighed mellem os. 300 Rdlr. bød han mig paa en smuk Maade“ (Dagbogen 23.8.). Næste Dag gik han ud paa Rolighed for at takke; Fru Melchior var „hjertelig og elskværdig! spurgte mig om jeg nu ikke tog Watt med, det samme Spørgsmaal kom Melchior med, jeg fik Lyst men følte endnu det gamle Afhængigheds Forhold af Collins, hvad vilde disse sige; og har jeg Raad“.

Dagen derpaa – d. 25. – besluttede han imidlertid at rejse og at tage Watt med. Tirsdag 27. gik han ud til Watt, „som var jublende glad for sin Pariserreise“; Udenrigsministeriets Direktør, Peter Vedel, lovede ham „med megen Opmærksomhed Pas; [jeg] læste for ham og Konen tre af de nye Eventyr“. Han hævede 450 Rdlr. i Sparekassen 30.8. Højtideligt skrev han samme Aften i sin Dagbog: „Det er den sidste Aften før Rei-

sen jeg er hjemme i min hyggelige Stue; maaskee den *sidste* for altid. Cholera især kan blive Udgangen. September Maaned er mit Livs Mærkemaaned, især de 4, 5, 6 første Dage. Jeg troer at min Død kommer i disse. Er det Sygdom som skal rive mig bort hvilken Bestemmelse da; jeg blev ved M[elchior]s Given og opmuntring ført til at gjøre denne Reise. Jeg kan tage en Ven med som jeg troer vil gjøre mig Reisen behagelig. 1819 kom jeg i disse September Dage som fattig Dreng, Eventyrer til Kjøbenhavn, nu kan jeg flyve ud til Paris, anden Gang i samme Aar og tage en Ledsager med. Hvilken Naadegave! og jeg er uden al Fortjeneste for Villie og Pleie af det Gode hos mig, Herre er Du med mig, slipper mig ikke selv hvor jeg springer over Mosegrund! Herre styrk mig i min Døds Stund, hver [!] mig god i Doden, som Du var mig i Livet!“

Men nu Collins, som absolut ikke vilde finde, at Robert Watt var et passende Rejseselskab for H.C.Andersen? Digteren var paa Vej til de 63, men havde dog ikke Mod til at røbe sit Rejse-Arrangement, før han var vel ude af Byen. Han lod som om det var et rent og skært Tilfælde, der havde ført ham sammen med Watt, og skriver nok saa uskyldigt 6.9. fra Strassburg til Fru Collin: „Robert Watt som ogsaa vil til Paris og reiste samme Aften som jeg, fik jeg overtalt til at tage med den lille Omvei jeg gjør og han er en hoist behagelig Reisefælle, ung og frisk, altid i godt Humeur“³³⁾ – det blev det eneste Brev hjem til Vennerne i Dronningens Tværgade fra hele Rejsen, men Fru Melchior maatte forresten ogsaa nøjes med eet Brev.

Watt var med paa Spøgen. Et Rejsebrev 15.9. i Figaro (Nr. 77) begynder saaledes: „Varmen strømmede ned den Aften vi sagde Danmark Farvel, og paa selve Banegaarden løb vi lige i Armene paa H.C.Andersen, der ligeledes agtede sig til Paris for at gjøre Studier i Marsmarkens store Bazar. Naar han ved Juletid bringer os et Par nye Eventyr, tør man temmelig sikkert vente at faae et fra Verdensudstillingen; – derfor ønskede han maaskee at gjensee den. ‘De reiser?’ ‘Ja.’ ‘Til Paris?’ ‘Ja.’ ‘Jeg ogsaa!’ Og saa fulgte vi ad.“ Hvorefter hele Rejsen til Paris skildres. I næste Rejsebrev 22.9. (Figaro Nr. 78) „traf“ han hos A.Genevay „adskillige gamle Bekjendte, blandt Andre H.C.Andersen, der tillige med en anden Landsmand ogsaa havde faaet en Indbydelse“.

De to Venner kom 7.9. til Paris og blev der til d. 22. 30.9. var de hjemme igen. Der skete ingen Ulykker paa Turen. Ganske vist gik Andersen 10.9. efter at have spist med Watt i Palais royal sammen med ham „derfra op at see paa Fruentimmer, jeg gik aldeles uskyldig derfra, men havde talt en Deel med det stakkels Barn, som jeg havde ondt af og

som undrede sig over at jeg kun vilde snakke med hende“. Bagefter talte han i Café de la Régence med Anna Sønderup, „der var opfyldt af den 'Reenhed' der var i mine Digte, jeg tænkte Du skulde vide fra hvilket Huus jeg i dette Øieblik kommer; dog jeg kom jo uden at have handlet mod noget af de 10 Bud“ (Dagbogen).

Han besøgte som forrige Gang flittigt Udstillingen og Teatrene, blev præsenteret for et Par franske Litterater og Journalister, men allerede 11.9. siger Dagbogen: „Begynder at være træt af at være her“. 15.9.: „Watt tog paa Landet, jeg drev om, kjedede mig, syntes at det var galt at anvende saa mange Penge da jeg nu var mæt“. I det hele svarede Rejsen – Gentagelser er altid et Problem! – aabenbart ikke ganske til de store Forventninger, hvormed den var imødeset. En pudsig Episode noteres paa Hjemturen 26.9. i Kassel: „Klokken blev 12 før vi kom paa vort Værelse, her sad jeg med W i Sophaen og fortalte om mit Liv, den var $\frac{1}{2}1$, da bankedes der stærkt paa Døren tæt bag os og en qvindelig Stemme raabte „stille!“ hun var kjed af at høre os Tale, hendes Seng stod vist op til Døren. Watt blev rasende og vilde gjøre Støi, jeg bad ham for min Skyld lade være, men han smak med sin Dør da han strax efter gik, saa det rungede. Jeg blev forstemt; jeg havde ugenert fortalt, alt om mig selv; men at en skjult Ubekjendt havde hørt og forstaaet det Hele, piinte mig og jeg sov slet“. Watt noterede i Telegramstil, hvad Andersen fortalte paa Rejsen, men fik ikke selv benyttet sine Optegnelser. De er med Indledning og Noter trykt i Anderseniana 2.R. II 1954 S. 312-26.

Faa Dage efter Hjemkomsten skriver Andersen 2.10. i sin Dagbog: „Talt for Watt hos Reitzel, faaet Løfte af L. Böttcher og Chr. Winther paa at de ville give Bidrag til 'Figaro'“. Fra samme Dag stammer denne udaterede Billet:

Kjære Ven.

Onsdag Klokken 2 $\frac{1}{2}$ [2.10.1867].

Med Boghandler R har jeg talt; han har ikke givet noget bestemt Svar, men han er meget venlig stemt og De vil finde ham hjemme paa Fredag, (nemlig Theodor R); Gavn vil De *nu*, eller *senere*, altid have af Besøget.

L. Bötcher har lovet Bidrag til Figaro; øieblikkelig har han intet, men De *skal* erholde. Nu gaaer jeg ind til Chr: W. Deres Ven H. C. A.

Ludvig Bødtcher holdt sit Løfte. 1.12.1867 bragte Figaro (Nr. 88) hans Digt Annine, 19.4.1868 (Nr. 108) „Sang. (Til et dansk Romergilde 1868)“. Chr. Winther leverede derimod ikke noget Bidrag til Watts Ugeblad.

25.10. tog H. C. Andersen til Basnæs for næste Dag at overvære Husets Datter, Lucie Scavenius' Bryllup i Tjæreby Kirke med Premierløjtnant Carl Castenschiold, Helten fra Skanse II under Dybbøls Belejring. Han havde overtaget Slægtsgaarden Borreby efter sin ældste Broder. Andersen rejste hjem igen 1.11.

Kjære Ven!

Basnæs ved Skjelskjør den 31 October 1867.

Hvorledes gik Fødselsdagen? Bragte den Solskin, smukke Presenter, godt Humeur og Venners Besøg? Ja det vil jeg faae besvaret naar vi sees i Kjøbenhavn. Jeg tænkte deeltagende paa Dem, ja havde endogsaa den egoistiske Tanke, Dagen efter, jeg faaer et Par Ord fra min kjære Watt, det var som sagt egoistisk og ubilligt da jeg jo veed hvor travlt De først i Ugen har det med „Figaro“. Men jeg har særdeles savnet Brev paa denne Udflugt; endeligt kom eet fra Frøken Louise Melchior, det omsluttede Brev fra hendes Forældre i Montreux, i samme var en venlig Hilsen til *Robert Watt*; de kjære Mennesker ere trofaste i at erindre deres Venner. I Dag, Torsdag, var det min Bestemmelse at have reist ind til Byen, men vi have i Dag stor Jagt, her ere omtrent 30 Jægere, man bad mig blive denne Dag over og nu tager jeg først ind imorgen Fredag; vi sees altsaa Løvedag eller Søndag. I Dag er her deiligt Solskin, igaar Storm og Blæst. Jeg var da paa det gamle Borreby hvor de Nygifte boe; Vinden susede ret gjennem Borgporten og hen over de aabne Grave som i Waldemar Daas Tid, De husker at Borreby er Scenen for min Fortælling. Inde var hyggeligt og nydeligt som altid hos unge Nygifte; jeg bliver altid melankolsk ved den Hyggelighed hos Andre.

Nu skal jeg hjem og sidde som gammel Pebersvend med ungt Hjerte i Brystet; Vinteren trækker op, de hvide Bier sværme og for hvert Aar som kommer ville de sætte flere hvide Haar og saa – ja saa lev vel!

Deres hjerteligt hengivne H.C.Andersen

Watt havde Fødselsdag 28.10.; samme Dag kom Brevet fra Louise Melchior (1849-1934). Den som Alkymist bekendte Adelsmand Waldemar Daa ejede Borreby 1652-81; han er Hovedpersonen i Vinden fortæller om Waldemar Daa og hans Døttre, der blev paabegyndt paa Basnæs 24.12.1858 og udkom 24.3.1859 i *Nye Eventyr og Historier*, Første Række, 3. Samling.

Paa Hjemvejen fra Paris havde H.C.Andersen overnattet i Odense. 30.9. staar der i Dagbogen: „Besøgt Biskop Engelstoft og der blev aftalt at jeg i November kom der over og fik den Fest min Fødeby havde be-

stemt engang at hædre mig med“. Nu skulde et mangeaarigt højt Ønske gaa i Opfyldelse! 23.11. meddelte Odense Kommunalbestyrelse Digteren, at han var valgt til Æresborger i sin Fødeby, og at han 6.12. vilde faa sit Borgerbrev overrakt. Han forlod Hovedstaden 3.12., overnattede i Korsør og kom Dagen efter til Odense, hvor han blev til 11.12. Begivenhederne omkring „hans Livs skønneste Fest“ er velkendte. Festdagens Dagbogsoptegnelse ender saaledes: „jeg hørte ikke fra Collins eller Drevsens, de som betragtes for mine Nærmeste, Bloch faldt det heller ikke ind, derimod Robert Watt“.

Kjære Ven!

Odense den 8 December 1867

Det bliver kun et Par Ord, thi min Tid er aldeles optaget, men jeg maa takke Dem for Deres venlige Hilsen ved Telegram; jeg fik paa Fests-aftenen saadanne mange, ja, som De vel veed ogsaa fra Kongen, dette blev hilset med stor Jubel. Det har været og er endnu forunderlige festlige Dage, jeg føler mig løftet saa at jeg bliver ganske lille derved. Læs imidlertid „Fyens Stiftstidende“, der staaer det fyldigste Refferat af Festen. Jeg var meest afficeret ved det første Besøg paa Raadhuset da jeg modtog Æres Diplomet, senere følte jeg mig friere, men har stadigt lidt af Tandpine og Forkjølelse. Iaftes var jeg i Byens Musikforening hvor jeg blev modtaget med en Sang-Hilsen. Alle Mennesker hilse mig saa venligt og en gammel Kone fortalte mig at hun og saa mange, der kjendte mig fra Barndommen, havde staaet paa Gaden og grædt da de saae Faklerne og de mange Laugsfaner. Det hele synes mig en Drøm. Lev vel!

Deres oprigtige Ven H.C.Andersen

E.S. Før Onsdag eller Torsdagften kommer jeg ikke til Byen; hils Deres Søstre, hils vor Ven Professor Høedt, Hansen etc. etc.

Festen var refereret 7.12. i Fyens Stiftstidende (Nr. 308); dette Referat er benyttet i Mit Livs Eventyr, hvor ogsaa Christian IX.s Telegram er aftrykt.³⁴⁾ Sang-Hilsenen ved Musikforeningens Koncert paa Byens Raadhus var forfattet af Adjunkt ved Katedralskolen Vincens Strøm. I Dagbogen skrives 8.12.: „derefter Besøg af Enken Henricksen [Ane Elisabeth Henrichsen, f. Basse, død 1873, 73 Aar gl.], den lille Ane der var i Kost hos mine Forældre og som jeg ikke vilde ligge i Slagbænk med; hun var nu i en Stiftelse; saa ret velklædt ud og græd ved Tanken om mit Livs Fremgang, hun havde ved Fakkeltøget staaet paa Gaden og talt med andre Gamle om mig og de havde grædt thi de saae at jeg blev

behandlet som en Konge, der var ikke gjort større Stads af Kongen og Dronningen“. ³⁵⁾ Watts Søstre er den førnævnte Frøken Caroline og hendes fem Aar yngre Søster Frederikke (død 19.8.1903, 64 Aar gammel).

HENVISNINGER OG NOTER

Anvendte Forkortelser:

BEC = H.C.Andersens Brevveksling med Edvard og Henriette Collin. IV-V. 1936.
 Breve til Henriques = H.C.Andersens Breve til Therese og Martin R.Henriques. 1932.
 MLE = Mit Livs Eventyr. Revideret Tekstudgave. I-II. 1951.
 Reumert = Elith Reumert: H.C.Andersen og det Melchiorske Hjem. 1924.
 SS = H.C.Andersens Samlede Skrifter. 2. Udg. 1876-80.

Andersens Dagbøger findes i Kgl. Bibl., Collinske Manuskriptsamling Nr. 7, 4to.

(1) MLE II S. 332. - (2) Breve til Henriques S. 62. - (3) sst. S. 63. - (4) Dagbogen 22.12.1865. - (5) BEC III S. 250. - (6) Dagbogen 12.2.1866. - (7) Breve til Henriques S. 73. - (8) Hans Aage Paludan i Edda XXXIII 1933 S. 475. - (9) Breve til Henriques S. 77-80. - (10) Dagbogen 25.8.1866.

(11) Breve til Henriques S. 82. - (12) Poul Høybye i Anderseniana 2. R. II 1952 S. 181-87. - (13) SS VIII S. 506-12. - (14) SS XII S. 452-53. - (15) SS VIII S. 516-23. - (16) MLE II S. 239-40; smlgn. S. 458. - (17) Trykt i Kunstmuseets Aarskrift 1917 S. 159-60. - (18) Dagbogsoptegnelsen om Festen er trykt BEC V S. 374-75. - (19) SS VI S. 343-47. - (20) Reumert S. 55.

(21) s. St. - (22) BEC IV S. 7. - (23) Festen er omtalt MLE II S. 332. - (24) BEC IV S. 7. - (25) Oehlenschlägers Poetiske Skrifter, udg. af H.Topsøe-Jensen IV 1929 S. 190-93. - (26) Breve til Hans Christian Andersen 1877 S. 596. - (27) SS XV S. 314. - (28) H.Topsøe-Jensen: H.C.Andersen paa Glorup 1965 S. 119-24. - (29) Breve fra H.C.Andersen II 1878 S. 568-69. - (30) Reumert S. 62-63.

(31) Breve til Henriques S. 90. - (32) BEC IV S. 36. - (33) sst. S. 39. - (34) MLE II S. 343-52. - (35) Anderseniana I 1933 S. 40; jvnfr. S. 12-13.

Afsnit II vil fremkomme i næste Aargang.